

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №9 (47)
(верасень)

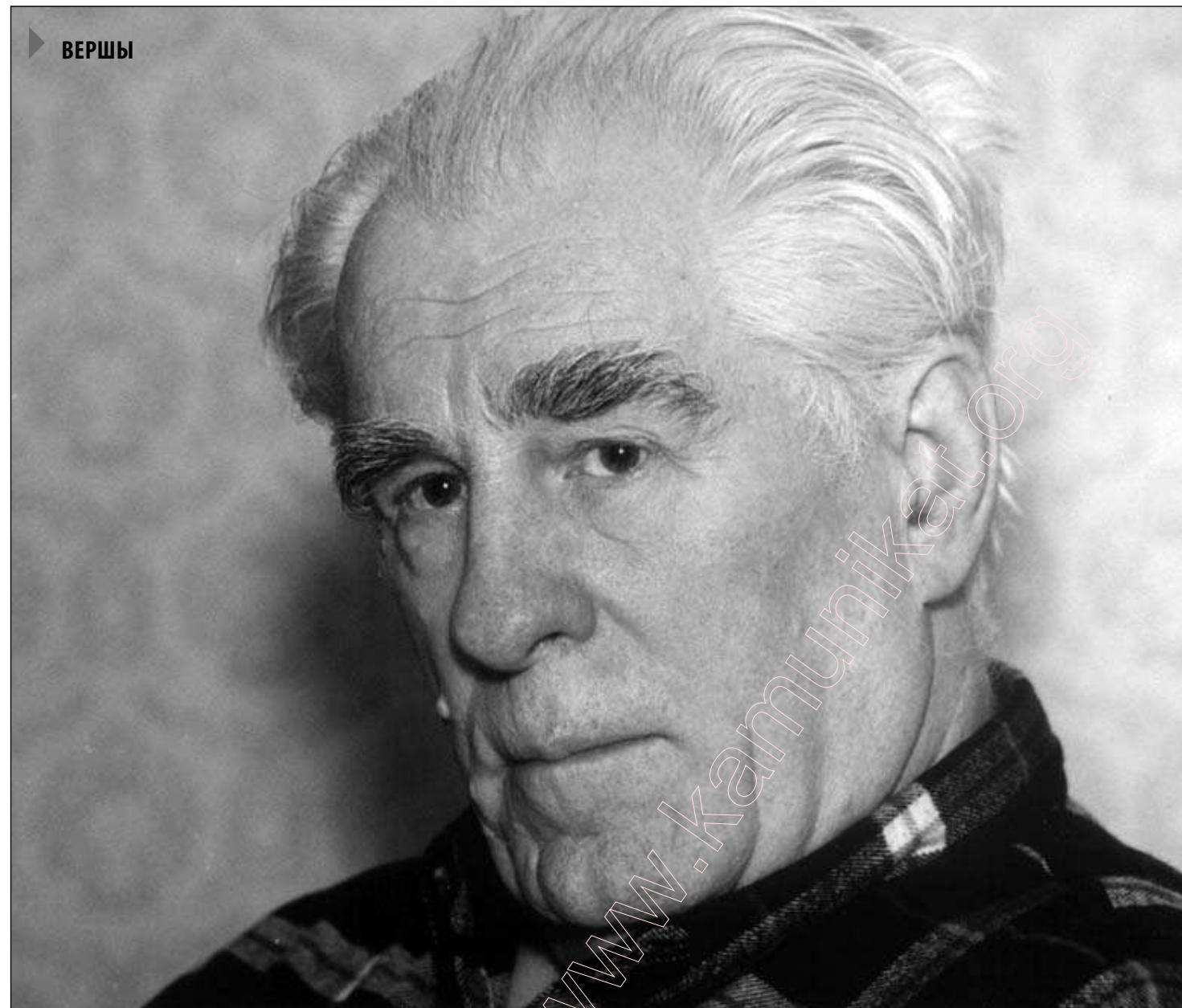
www.litbel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС

«САЮЗ»: новыя выданні і старыя клопаты літжыцца.....	c. 2
«ПАЗІЯ»: новыя вершы Сяргея ЗАКОННІКАВА.....	c. 3
«ПРОЗА»: «Пляванне ў столь» Яна ЗБАЖЫНЫ.....	c. 4-5
«ПАЗІЯ»: вершы Уладзіміра ПАУЛАВА.....	c. 6
«КРЭУНАСЦЬ»: эсэ Алены ЛІТВІНОЙ (МАЦІЯШ) і прысвячені	
Май ЛЬВОВІЧ	c. 7
«ЧЫТАЛЬНЯ»: старонкі новай аповесці Артура КЛІНАВА	
«Шалом».....	c. 8-9
«ПАЗІЯ»: «Украінскі гасцінец» (Д. ПАУЛЫЧКА, Г. КІРПА, А. СЕНАТОВІЧ, Н. ПАЗНЯК)	c. 10
«ПАЗІЯ»: пераклады «завейнага» Паўло ВОЛЬВАЧА і «ваярскага» Восіна МАКАВЕЯ	c. 11
«ІНТЕРВ'Ю»: Святлана АЛЕКСІЕВІЧ пра сябе і час	c. 12
«РАЗВІТАННЕ»: абрэзкі Вячаслава ДУБІНКІ	c. 13
«ШКАЛЯРЫЙ»: новыя гістарычныя аповеды для дзяцей	
ад Уладзіміра АРЛОВА	c. 14-15
«ЗАПІСЫ»: славенскія вандроўкі Ніла ГЛЁВІЧА	c. 16

ВЕРШЫ

ПАЦЕРКІ БОЖАЙ МАЦІ

НІЛ ГЛЁВІЧ

Ніводзін, мне падлеглы, гук.

Ты ж бачыши, як я тут дарэчы,
Як я патрэбен тут, дзе ёсьць.
Нашто ж бяздумна так калечыш
Крывіцкай мовы прыгажосць?

Ёй без мяне нішто няўцешна:
І свет не съвет, і снег не сънег,
І песня ўжо не наша песьня,
І смех ужо не насکі съмех.

Тойсамы ў слове зъмест нібыта,
Агульны сэнс таксама той.
А дзе душа? Душа забіта.
Бо я і быў яго душой.

2009-2010

Эпоха і народ

Чым пачыналася эпоха,
Тым і слядзе юласны ход:
За катасдрофай — катасдрофа,
Па закалоце — закалот.

А што народ наш паспаліты?
Як жыў? Як дуж? Што цягнё ў рот?
Скажу адно: таленавіты
Да непрыстойнасці народ!

2010

Браты! Пачуйце! Каб бясслаўна
Сябе навек не захубіць —
У нас адзінаю дзяржжаўнай
Павінна наша мова быць!

Не разумееце? А што ж тут
Не ясна? Што тут разумець?
Калі народ не знае кошту
Свайго жыцця — народу смерць.

Пацеркі Божай Маці

Пустаплясы на «сцішочным» выгане,
Запісныя выскалякі ў слове,
Зразумеўши, што ім сёння выгадна —
На трагічным душ людскіх разломе,—
Выскубаючи, падбіраючи пацеркі,
Каб уволю мець пітва з закускай...

А на шыі Божай Маці пацеркі —
З самацветаў мовы беларускай.

2010, жнівень

Амаль Рубай

«Сябры маіх сяброў — мае сябры», —
Вяшчае мудрасць з даўнія пары.
Ах, мудрацы! А мой найподлы вораг —
Так-так! Ну-ну! — ён чый сябрук стары?

2010

Санет фіолагам

Да 70-годдзя філфака БДУ

На вашу долю выпаў Божы дар —
Любіць і адчуваць і ведаць Слова,
І разумець, што ёсё жыве часова
Пад ласкай сонца і няласкай хмар,

Адно Яно — на ўесь зямны ашар
Людской души апека і ахова —
Не памірае! — як бы лёс суроўа
Ні насылаў за ўдарам зноў удар.

Запомнім жа, сябры: няма нічога
Свяцей за Слова вешчае ад Бога.
Сярод няпраўдаў, крываў і нягод
У ім — праўдзівым, добрым, чыстым,
Светлым,
У ім — няблізкім, вечным, запаветным
Наш Паратунак, наш святы Зыход.

3.12.2009

Рабіць добро, дарыць светло!

Песня валанцёра

Я — валанцёр. Маё прызванне —
Рабіць добро, дарыць светло,
Цяплом души дзяліцца з вами,
Туліць бяздолных пад крыло.

У чалавечай грамадзе
Я не цямрэц — мяне вядзе,
Мне свециць зорка валанцёра.
Бяздушна я не абыду
Таго, хто трапіў у бяду,
Каго ў жыцці спасцігла гора.

Я — валанцёр. Дэвіз мой ясны:
«Не запазніся памагчы!»
Мне боль чужы — як мой уласны
Сардэчны прыступ унаучы.

У чалавечай грамадзе
Я не цямрэц — мяне вядзе,
Мне свециць зорка валанцёра.
Бяздушна я не абыду
Таго, хто трапіў у бяду,
Каго ў жыцці спасцігла гора.

Я — валанцёр. Мне з ласкі Божай
Дастаўся гэты дар любі,
Каб насупор злабе варожсай
Я дбаў пра згоду між людзьмі.

У чалавечай грамадзе
Няслава-ганьба не ўспадзе
На чэсць і гонар валанцёра.
Бяздушна я не абыду
Таго, хто трапіў у бяду,
Каго ў жыцці спасцігла гора.

І я жыву...
Жыву таму, што знаю:
Усе мае грахі перад табой
Перамагла і на парозе раю
Не ўспомніла пра іх твая любоў.

1 ліпеня 2010 г.

30 верасня народны паэт Беларусі Ніл
Сымонавіч Гілевіч святкую свой дзень
народзінаў. Сакратарыят Саюза беларускіх
пісьменнікаў, рэдакцыя «Новага часу» і літда-
датак «Літаратурная Беларусь» віншуюць
свайго пашанотнага сябру ды сталага аўтара
і жадаюць здароўя, душэўнага спакою і
справуджвання яго галоўнай чалавечай мары:
пажыць у беларускай Беларусі!

Нататкі Н.С.Гілевіча чытайце на стр. 24 (16).

► АФІЦЫЙНА

ЗАЯВА

РАДЫ ГРАМАДСКАГА АБ'ЯДНАННЯ «САЮЗ БЕЛАРУСКИХ ПІСЬМЕННИКАЎ»

**У газете «Народная воля» за
7–9 верасня г.г. апублікаваны
артыкул «Мільянеры-жабракі,
або Дзіўнае існаванне Саюза
беларускіх пісменнікаў»
Эрнэста Ялугіна, Віктара
Хурсіка і Алеся Данільчыка.
Выкладзеныя меркаванні
аўтараў, якія свой публічны
акт назвалі «дэмакратычным
учынкам», маюць
фальсіфікацыйны характар
і накіраваныя
на дыскрэдытацыю старэйшай
творчай арганізацыі Беларусі
і яе кіраўніцтва.**

Аўтары артыкула, згадваючы колішнє жыццё пісменнікаў «мільянеру», усю віну і адказнасць за сучаснае «жабрака» становішча літаратараў ускладаюць на цяперашняга кіраўніка Саюза беларускіх пісменнікаў Алеся Пашкевіча. Аб гэтым сведчыць хроніка, якую даносілі да грамадства ў першую чаргу незалежныя выданні, у тым ліку і «Народная воля».

Тым не менш, апынуўшыся ў найскладаных умовах, каті Вярхойны суднават разглядаў позму Міністэрства юстыцыі аб ліквідацыі Саюза беларускіх пісменнікаў, калі міністр адкуцаў распаўсюдзі распарараджэнне аб забароне выступленняў яго членаў у школах і вну і калі чыноўніцкай сваволій за членства ў прафесійнай творчай арганізацыі беларускіх пісменнікаў загадвалася звальніць з працы, — наш Саюз выстаяў. Больш за тое, ён стварыў свой першыядычны друкаваны орган — незалежны дадатак «Літаратурная Беларусь» да штотыднёвіка «Новы час», заснаваў і выдае сваю кніжную серню, толькі за апошнія два гады змог правесці каля паўтысячы сустэречча пісменнікаў з чытачамі амаль ва ўсіх рэгіёнах краіны. Ён умацаваў творчыя контакты з пісменніцкім саюзам Еўропы, стаў членам Еўрапейскай Пісменніцкай Рады, Міжнароднай асацыяцыі пісменніцкіх саюзаў «Слова без мяжаў» і Балтыйскай пісменніцкай асацыяцыі.

Менавіта цяперашняе кіраўніцтва наладзіла перарваныя ста-

«Нёман», «Крыніца», «Беларусь», і штотыднёвік «Літаратура і мастацтва», заснавальнікам якіх дзесяцігоддзі было нашае аб'яднанне, за апошнія пятнаццаць гадоў у Саюзе беларускіх пісменнікаў (як і саму яго назыву: «Саюз пісменнікаў Беларусі») адабрала дзяржава. Адабрала сваім распарараджэнням і судамі, прычым большасць з гэтых ганебных падзеяў здарылася да таго, як СБП узначаліў Алеся Пашкевіч.

Аб гэтым сведчыць хроніка, якую даносілі да грамадства ў першую чаргу незалежныя выданні, у тым ліку і «Народная воля».

Photo:ByMedia.Net

сункі з правапераемнікамі Саюза пісменнікаў СССР і Літфонда СССР (Міжнародная супольнасць пісменніцкіх саюзаў (МСПС) і Міжнародны літаратурны фонд). Больш за тое — старэйшына савецкай літаратуры Сяргей Міхалкоў не раз выступаў з лістамі-зваротамі да кіраўніцтва краіны ў падтрымку «апальнага» Саюза беларускіх пісменнікаў. Дзякуючы Міжнароднаму літфонду Беллітфонду меў матэрыяльную падтрымку беларускіх літаратараў. Былі прафінансаваныя выданні кнігі народнага пісменніка Беларусі Васіля Быкава «Парадоксы жыцця / Парадоксы жыцця» і, часткова, адзін з тамоў яго Поўнага збору твораў. І толькі тады, калі новы старшыня МСПС і Міжнароднага літфонда Іван Пераверзін, абрани пасля зыходу Сяргея Міхалкова, заплюшчыў очы на незаконны пераслед беларускіх літаратараў і ўзяў уздел у заснаванні ў Мінску так званага Саюза пісменнікаў Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі, нават не праінфармаваўшы аб сваіх намерах аднаго з сусветнавальнікаў — Саюз беларускіх пісменнікаў, контакты з ім перапыніліся. Так было ў сапраўднасці, а не так, як напісалі аўтары публікацыі: «Славолле, самаўпэўненасць старшыні СБП не атрымалі і не атрымліваюць належнай крытычнай аценкі з боку рады. Гэта падштурхнёўа яго да здрады інтэрэсам арганізацыі. З-за яго асабістых амбіций стручана традыцыйнае супрацоўніцтва з пісменніцкімі арганізацыямі ў Маскве — Міжнародным літаратурным фондам і Міжнароднай супольнасцю пісменніцкіх саюзаў».

Дарэчы, пра «савололе і самаўпэўненасць». Алеся Пашкевіча аўнаваючыя ў «перавароце, учыненым эмошчыкамі» — у абрани падчас мінулага з'езда СБП на пасаду старшыні Беллітфонда. Мусім нагадаць, што падобнае — адначасовае правядзенне з'езда СБП і Беллітфонда — практыкавалася і ў мінулыя часы, паколькі члены гэтых арганізацый — адны і тыя ж асобы. Мы не можам зразумець, з якіх крыніц чэрпалі аўтары артыкула інфармацыю аб тым, што «Рада не прыняла рашэнне аб сумяшчальніцтве. Адмоўна наконт сумяшчэння пасад выказалася таксама большасць членуў праўлення Беллітфонду», а сам з'езд пісменнікаў, маўляў, быў «нязвычайна нервовы, скамечаны, хутчай падобны на дылетанцкі палітычны мітынг», падчас якога старэйшыны літаратуры з месца райлі «не гарачыцца». Нагадаем, што па статуте Беллітфонда старшыня

мож быць абранным і на пасяджэнні Праўлення. Тым не менш, Алеся Пашкевіч вынес гэтае пытанне на вырашэнне ўсёй грамады, якой і быў дэмакратычна абранны старшынём Праўлення Беллітфонда. Вось толькі што змогуць аўтары артыкула адказаць, што падштурхнула былога «алдана працаўшага» старшыню Літфонда пайсці пасля гэтага ў Міністэрства паследуячым?

Вынікам стала праверка Міністэрства юстыцыі. Насуперак чаканням «дабразычліўцаў» абранные Алеся Пашкевіча на пасаду было прызнана правамоўным.

Зрэшты, функцыі старшыні Праўлення Беллітфонда па статуте — прадстаўнічыя. Ён не меў права банкаўскага подпісу. Рэальнай адміністрацыйнай уладай быў надзелены дырэктар Беллітфонда, на той час — Віктар Хурсік, адзін з аўтараў «выкрыўлініцкага» артыкула, які на згаданым з'езде наабіці пісменнікам залатыя горы, а сам прапраз месяц сыйшоў, пакінуўшы разграбаны «каношні» іншым. Кур'ёзнасць сітуацыі і ў тым, што ягоным наступнікам на дырэкторскай пасадзе стаў трэці «падпісант» артыкула — Алеся Данільчык, пры якім Беллітфонд быў ліквідаваны і заўкіён быў прададзены санаторы-прафілакторы пісменнікаў «Іслач». А сёння яны ж, зваліваючы ўсе магчымыя і немагчымыя грахі на Алеся Пашкевіча, нахабна пытаяць: «А дзе ж атрыманыя за продаж санатория гроши?».

Грошы — на рахунку ліквідацыйнай камісіі на чале з намеснікам старшыні Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь памястасці. Высвятленне іх лісус — нашыя гульнія клопат і задача. Прасцей, вядома, шукаць іх у чужой кішэні. Так, за сваю працу на пасаде старшыні Праўлення Беллітфонда, паводле загада дырэктара, Алеся Пашкевіч атрымаў — праз паўтары гады навыплаты — заробак. Аб тым «са смакам» паведамляюць аўтары «Дзіўнага існавання...». Але чаму яны не згадалі і аб тым, што заробкі атрымалі і каля двух дзесятак супрацоўнікаў Беллітфонда — за ўсё мінулыя гады, а сярод іх — і былыя дырэктары Беллітфонда, аўтары артыкула Віктар Хурсік і Алеся Данільчык?! Прыгэтым сакратарыят Саюза беларускіх пісменнікаў (старшыня і намеснікі) ад часу абрannia ў 2002 годзе працуе на грамадскіх пачатках і анікіх грашовых выплат не атрымліваў.

Мусім праінфармаваць, што агучаныя ў артыкуле «Мільянеры-жабракі, або Дзіўнае існаванне Саюза беларускіх пісменнікаў» «факты» пасля адпаведнага звароту старшыні Рэвізійнай камісіі Васіля Якавенкі былі разгледжаныя на

мінульым пасяджэнні нашай Рады, на якой старшыня Алеся Пашкевіч па кожнай з «прэтэнзій» даў падбязную інфармацыю і быў падтрыманы сябрамі Рады.

Недарэчнымі выглядаюць і закіды адносна стварэння мемарыяльнага пакоя Максіма Танка і годнага захавання карцін, кніг і фотапарэстатаў у Доме літаратара, бо той Дом і адпаведна маё масць у ім не належыць нашаму аб'яднанню.

І пра апошні «злачынны крок» старшыні нашага Саюза (які, зрешты, не мае дачынення да дзейнасці Саюза беларускіх пісменнікаў) — «прысвойванне» сродкаў на выданне кнігі пра Барыса Кіта. Удакладнім: згаданыя ў артыкуле сродкі фундатар вырашыў патраціць на выданне юбileйнага альбома ў гонар славутага беларуса. Кніга ўкладаецца і не ўзабаве выйдзе ў свет.

Зразумела, у нялёгкіх умовах працы кіраўніцтву Саюза беларускіх пісменнікаў не ўсё ўдаецца зрабіць і ажыццяўці. Тым не менш, Рада зяяўляе аб сваёй падтрымцы дзейнасці старшыні Саюза беларускіх пісменнікаў Алеся Пашкевіча. У з'яўленні артыкула «Мільянеры-жабракі, або Дзіўнае існаванне Саюза беларускіх пісменнікаў» мы бачым спланаваную спробу дыскрэдытацыі Рады і дзейнасці найстарэйшай творчай арганізацыі, сваёго роду сімвала беларушчыны і нацыянальнага мастацтва слова — Саюза беларускіх пісменнікаў.

Застаецца адкрытым пытанне: каму насамрэч быў патронаў згаданы артыкул, каму гэта выгадна?

Прынята 14 верасня 2010 года

Ніл Гілевіч, народны пээт Беларусі
Эдуард Акулін, намеснік старшыні Саюза беларускіх пісменнікаў

Уладзімір Арлоў
Лявон Баршчэўскі

Генадзь Бураўкін, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Анатоль Вярцінскі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Леанід Дранько-Майсюк
Генрых Далідовіч, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Сяргей Законнікаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Васіль Зүёнак, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Віктар Казько, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Анатоль Кудравец, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Уладзімір Някляеў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Барыс Пятровіч (Сачанка), намеснік старшыні Саюза беларускіх пісменнікаў

Міхась Скобла, намеснік старшыні Саюза беларускіх пісменнікаў

Кастусь Цвірка

▼ ЛІТДРУК

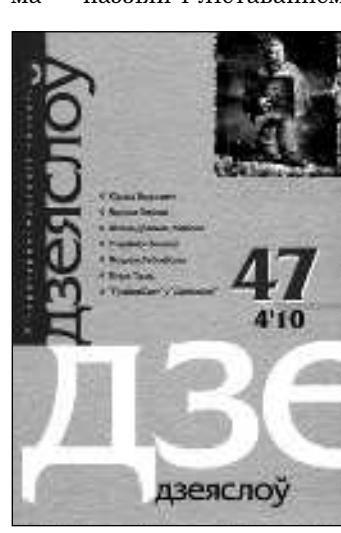
Вышлі ў свет чарговыя незалежныя літаратурныя часопісы — жнівеньскі «Дзеяслou» (№47) і восеньскі «Верасень» (№2).

Л.Геніюш ды нарбкам электроннага часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет».

У «Верасні» — паэзія і проза маладых (А.Кузьміч, А.Емяльянаў, В.Кустава, Н.Грышчук, В.Воранаў, К.Глухоўская і іншыя), творчасць старэйшых Н.Гілевіча, В.Зўенка, У.Някляева, эсэістыка, крытыка і... невядомыя пароды А.Сыса.

Шукаіце выданні ў кнігарнях і ў прыватных распаўсюднікаў!

ВЕРШЫ

З НОВАЙ КНІГІ «ШАЛЁНАЯ КУЛЯ»

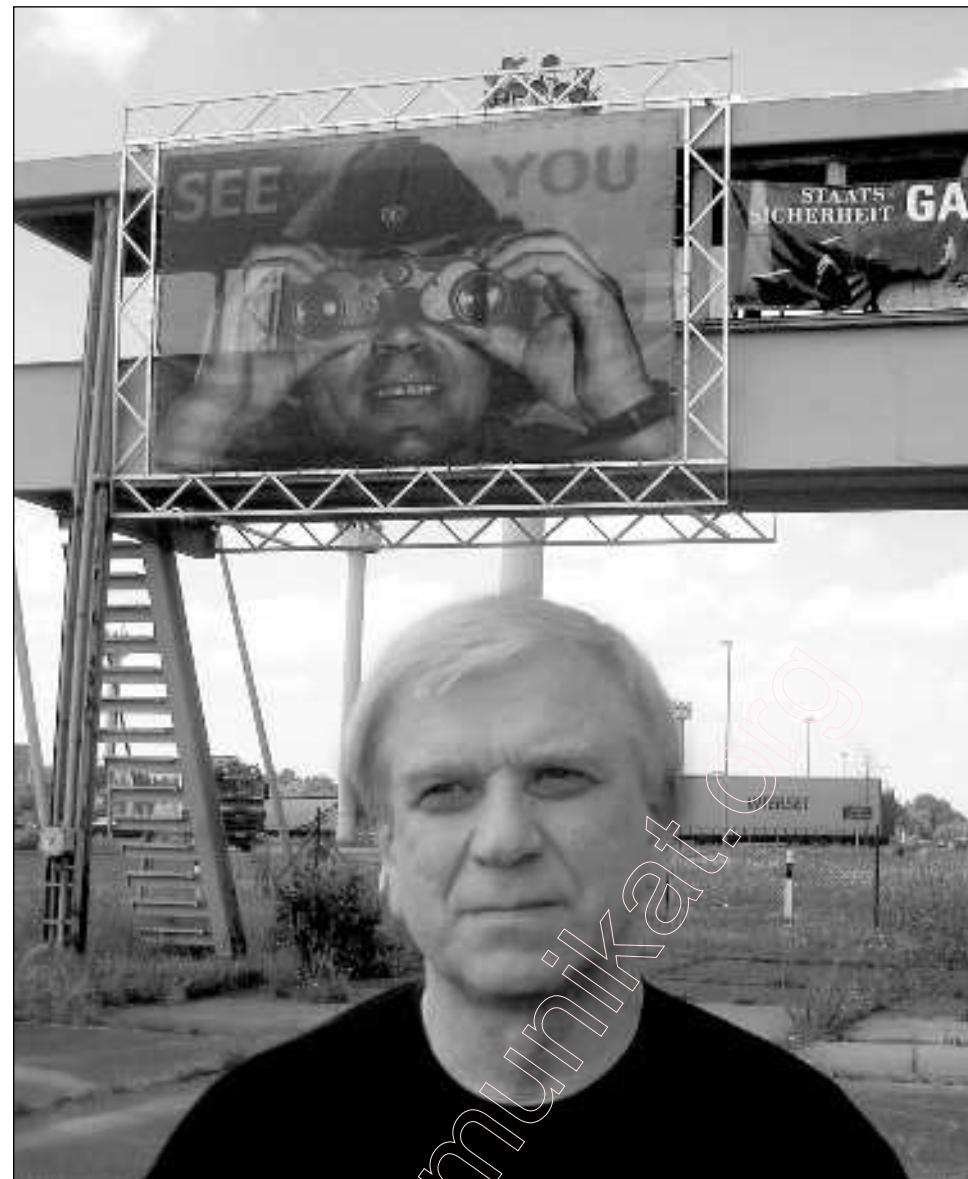
Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Неаднаразова па запрашэнні грамадскай ініцыятывы Германіі «Беларуска-нямецкія сустэрчы» выступаў з літаратурнымі лекцыямі (творчасць Васіля Быкаў, Уладзіміра Карапткевіча) у Гельмштэце. Горад, яго ваколіцы вельмі падабаюцца, хоць у гэтай гасціннай краіне быў часта, бачыў шмат чудоўных, непаўторных мясцін.

Раніцай звычайна вітаўся з сонечкам у выдатным лесапарку, дзе, згодна волі мясцовых жыхароў, не дазваляюцца нікія высечкі, забаронена любое ўмяшальніцтва, усё да апошняй драбніцы застаецца некранутым. Дарослыя і дзеці назіраюць сапраўдную прыроду, жывуюць з ёй у згодзе, шануюць, берагуць расліны і дрэвы, птушак і звяроў. Сёлета сустэрзут цікаўнага, прыгожага, задаволенага жыццём барсука. Гэта была прыемная нечаканка, бо не бачыў такога знаёмца ажно з маленства, праведзенага на Вучачыні...

Чым далей вандрую па жыцці, па планеце, тым больш авбострана адчуваю еднасць не толькі з роднымі людзьмі, з мілай сэрцу Беларуссю, але і з вялікім светам. Гэта не высокія слова, а стан душы. Усё, што закраінае яе і дома, і ў далёкіх краях, прыходзіць у верши.

Аўтар

Цёмны горад

Падалося: у горадзе выноць баўкі,—
Гэтак злосна скуголіць за шыбамі вецир.
Прадзімае наскроў ён надзея куткі,
Што янич засталіся ў раскрытым свеце.

Прывіняло радкоў разняволены рух,
Бо душа на паперу глядзіць, як сляпая.
Уладарна на лямпай асветлены круг
Цёмны горад, як хіжая здань, наступае.

Чорным полыменем злізае кроплі святла
Дыктатура цынічнага, шыльнага змроку.
Разам з ёй у кватэрку трывога прыйшла
І на верши мае пазірае звысоку.

Рабскі час плодзіць статкі нямых і глухіх,
Нават сны заганяе ў ванітнае стойла...
Цёмны горад сціскае ў абдымах сваіх,
Не дае ён ні жыць, ні памерці прыстойна.

Беларускі палігон

На беларускім палігоне—
Як у апошнюю вайну.
Штодзені начысцікі ў пагонах
Таўкуць тутэйшых у спіні.

Не дачакацца дапамогі—
Той з клюшніяй, гэты з капытом.
А прыячэ — прыкрыцца могуць
Людзьмі, нібы жывым шчытом.

Маўчыць народ.
Душу і цела
Спавіў намёртва страху дым.
А ўсіх няскораных і смелых
Гайні знішчае па адным.

Ды родны грунт я не пакіну,
Дзе слёз — як росаў на траве,
Бо веру, што мая краіна
Мільніна выдыхнене: «Жыве!..»

То праўда крываўду ў кут пагоніць,
То гвалт зноў засціць свет сабой...
На беларускім палігоне
Грукоча неувечэнны бой.

Ні слова!

Тут хлусаў тусоўка правіць,
Тут сэнсу хістаеца цвердзь.

Пакуль не пануе праўда —
Ні слова пра смерць!

За слова на бой суроўы
Выходзіце — і ратнік, і смерд.
Пакуль не паўсталі мова —
Ні слова пра смерць!

Надзея залечыць раны,
Не страшна і новыя мецы.
Пакуль сцяг і герб забраны —
Ні слова пра смерць!

АМАП грозды крок паволіць,
Сціхае бравурная медзь...
Пакуль не зайлелі волю —
Ні слова пра смерць!

Калі мы не ўстанем самі —
Не падыме нас ніхто.
Уладзімір Карапткевіч

Само жыцьцё — свабодзе радня,
Нельга ісці, згінаючи выю.
Мёртвых нам не ўласца паднімць...
Устаньце, жывыя!

Дождж са снегам

Праплывае па долі маўєй
Лёгкі цень нечаканае хмаркі...
Дождж са снегам над весній зямллёй —
Уанёла з начысцікам сварка.

Змалку ветраны дзень я люблю,
А з табою — найбольш і адчайна.
На ляту мілы позірк лаўлю,
Як акрайчык галодная чайка.

З незнамай трывогай глядзису
На дзвінства нястомнай прыроды:
Як сплятаюцца пальцы дажджу
З сівізной снегавай назаўсёды.

Хутка сэрца ў забойчым жыцці
Не стрывае шалёнага бегу.

Гэта вечнасць у вочы ляціць...
Гэта ты, гэта я —
Дождж са снегам.

Вёска Святая Воля

Тут нештачка за назвамі
Схавана і замылена.
Як зведаць, што выказвае
Гуллівае Шумліна?

Святочных вербаў коцікі
Святаеюць несурочана.
Пра чый жа лес маркоціца
Вясновае Сіроціна?

Кастры і бульба сопкая...
А што там больш убачыцца,
Дзе гнецца ў крук над соткамі
Цярплівая Гарбаціца?

А ў гэтай вёсцы здолеў я
Адчуць між ліп і ясеняў,
Што за Святою Воляю
Высокі сэнс прайгнены.

Лёгкі хлеб

Лёгкім хлебам пазію ліцаць, стараюца
«Ад сахі і станка» прарваца да слова...
Ды метафоры ўсё ж мазалём

не ствараюца,
Нельга рыфмы спрадакаваць, быццам дровы.

Развітаюся раптам я з пэўнымі лямкамі,
Усміхнуся змене быльых дэкарацый...
Ты чаму надарвалася, сэрца сялянскае,
На такой не мужыцкай, а «танскай працы»?

Мая сасна

Інфаркт валиць люд, як лес, у нахлест...
Я ўдзячны лёсу, што столькі агораў...
Мяне дабівае не сталы ўзрост,
А глупства, якое душыць за горла.

Я так стаміуся, што проста засну,
З куточкі вуснаў прасочыца сліна...

А покуль хочацца бачыць сасну,
Якай стане маёй дамавінай.

Кроплі

Яна — загадка, які ні глядзі,
Ці хмельнай душой,
Ці вачыма цвярозымі,
А выгад напрошваеца аздзін:
Жанчына —
Аб'ект не для нашага розуму.

Гэта мара спеліцца цішком,
Ды паэт не стане хэньць аспрэчваць,
Хоча хоць адным сваім радком
Зачапіцца за жыццё навечна.

Лебядя паднялася над доляю здрэнай,
Як на твары марышыністым ішэць.
Я прыняў тое, што ненавідзець патрэбна,
Каб паціху ад дум вар'яць...

У краі суцэльных зняверцаў
Стайлілася рабская ціш...
Тут нават сваёю смерцю
Свабоду не пракрычыши.

Я любіў жыццё: зары святою,
Прыпар дні і вечары з бяседаю...
А было яно ці не было —
Я цяпер і сам ужо не ведаю.

Не пішацца...
Патеры згроб
І кінуй у касцёр таропка.
Пацалаваў свой лес у люб...
На тым і кропка.

А наогул — на долю жаліца грэх,
Столькі ўвішных людзей ішчыруе наўкола...
Нават месяцы у небе блішчыць, як лімех,
Адсліфаваны касмічным падзолам.

Шалёнай Куля

Я ў свеце жыву, дзе з крывавых падзеі
Гісторыю ткалі заўжды псіхапаты.
Вайна не шкадуе ніколі людзей —
Шалёнай куля пільнуе салдата.

А мне давялося пісаць на разрыў,
Мецы раны нягойныя нават без бою.
Шалённую Кулю я сэрцам злавіў,
Да кроплі сцякаю нясцерпнай любою.

Імчыца, выпісвае вечнасці круг
У космасе чорным, наскроў нелюдзімым
Планета, якую вандруйны мой дух
Давёў да памераў малое раздзімы.

У свеце,
Дзе гвалт душы кволыя гне,
Дзе бляя класць сцягоў,
Дзе прадажныя слова,

Зноў страх за людзей раздзірае мяне,
І толькі любоў застаецца замовай.

Стала на каленях ля родных магіл,
Тут грозна ў вушах вецир памяці свічча.
Ці хопіц зямлянам сумлення і сіл,
Каб сцішыць дурных пустадомкаў

ігрышча?

І я, адыходзячы ў край нежывых,
Спытаюся так, каб унукі не ўчулі:
«Куды ты нясешся на злом галавы,
Планета няўдзічных —
Шалёнай Куля?»

► АПОВЕД

ПЛЯВАННЕ Ў СТОЛЬ

Ян ЗБАЖЫНА

Бацька ляжаў на канапе і пляваў у столь. Гэта было адзінае канкрэтнае выйсце пад час немагчымасці пахміліца. Канкрэтны ўвогуле быў хара́ктэрна рысаю бацькі, таму ёсць рухомая маё масць без фанабэрый ёй сыйшла да ветру, а студню без видра ніхто не зажадаў і дарма. А паколькі на павер у нашай вёсцы давалі толькі абязанкі, то хоць на пень брашы, хоць на калоду тукай, а хвораму чалавеку толькі і заставалася адно пляванне.

Сэнс плявання ў столь, на першы погляд, быў зусім не складаным: плюй сабе дагары і ёсць. На самай справе гэтая працэдура патрабавала значна большага ад чалавека, чым гульня ў шклянкі перлы. Знаўцаў класічнае ёгі пляванне вабіла сваёй адцуранасцю. Да таго ж бацька пляваў красамоўна, з уласціва толькі яму хісцю, але ехаць да Індыі не згаджаваўся, бо свядома баяўся слана, які без дай прычыны можа затаптаць добрага чалавека на падпітку.

Значна лепш было б бачыць само пляванне ў столь, але кожны, згодна з майм тлумачэннем, можа паспрабаваць уласна.

Гэтую разнастайнасць плявання варта ўмоўна падзяліць на два этапы: дагары і ѹніз.

Першы этап вымагае дакладнага вакамеру і добраі напругу лёгкіх, а таксама пэўнага запаса вадкасці. З апошнім у бацьку перашкоды не было. Увесе час ён нешта адрыгваў, а выпалены самасадам дыхацельны ланцуг перапаўняўся іржаваю слізню. Вакамеру было ўдвай больші: прыцэльваючыся, стары абавязкова заплюшчваў левае вока. А лёгкімі, якія выдзымвалі трохпярховую лаянку, заасобіўся б кожны бягун.

Пасля харкання вадкасць павінна была не толькі дасягнуць столі, але зрабіць гэта з асаблівай далікатнасцю, не размарскаючыся па паверхні, а ледзь-ледзь зачаткі за яе. Праз нейкую хвіліну пухір, завісаючы ў падстоллі на ўласнай ножцы, пачынаў павольны рух да долу, аж пакуль не адрыгваўся канчаткова і, згодна спадара Ньютона, набіраў хуткасць.

Гэта якраз і распачынала другую дзею відовішча. Калі першая хара́ктарызуеца спрэтыкава-

насцю і майстэрствам, то другая — больш спрытам і вымагае манкавае рэакцыю. Сэнс яе ў тым, каб перад набраўшым хуткасцю пухіром як мага пазней зрабіць віраж галавою — і вадкасць трапляла не ў твар, а на ўвагнугнусць ад галавы. Найбольш вітуозным лічыцца яшчэ і пляснуща ў гэты момант у далоні. І чым бліжэй да носа гэта ўсё адбывалася, тым болей адрэналін выпырскаваў ў кроў. Зразумела, адрэналін — гэта не стакан сівухі, але лепш, чым нічога...

Гэтай ёгі ад бацькі запазычыў і наркалагічны дыспансер. Лекары толькі ўяўлі сваю методыку. Бацька распавядала, што там нікога не вымушалі пляваць у столь; на галаву звязанага па руках і нагах хворага медыкі метадычна кідалі пудовую гіру. Эфект быў надзвичайні. Глазданутасць і белая гарачка знікалі ўжо пасля пятага кідка, дазваляючы эканоміць на леках, што інвестыравала грошы на пазычанкі. Пішуць, што ўжо да дажынак гэткім макарам будуць лячыць яшчэ і кілу...

II

Фанерка на акне, што служыла заместа шкла, адсунулася ўбок, і ў хату ўвялінулася галава старое Пляткарчыхі. Ад нечаканасці леве вока бацькі расплющылася, і ў гэты ж момант правае вока было цалкам зашпакливана пакінутай па-за ўвагай вадкасцю.

— Усё блашчыщаў давіш, Збадун Збадунович ды Збадуна, — не вітаючыся адрохкала старая, — так і пахаванне прахэркаеш, відаць, і не ведаеш, што яшчэ давідна Пахміялко ўсім загадаў доўга пахміляцца. Ужо і сталы з шынкі-чытальні пазносілі. Хутка народ з могілак паспяшаецца. Вячэра за кампляктуочыя будзе. Сам таварыш прадсядাচель Глумак Ялдонавіч так загадаў і падпісаў.

Але бацька апошніх слоў Пляткарчыхі не чуў. Ды і навошта?

Па-вайсковому спраўна, неробячы непатрэбных рухаў, Збадун ссунуў ногі з ложка адразу ў апоркі. Але правая сустэрэла маснічыну. Рукі ў гэты час падхапілі з падгалоўя абсурмехдук¹ і прасоўваліся ў дзіркі. Паколькі правая гана не намацала апорка, бацька вызваліў напалову ўціснутую ў дзірку левую руку і запусціў яе пад ложак. Памацаўшы, ён выцягнуў адтуль ката Не Пратаду, які неўзабаве, храснушы хрыбетнікам аб вушак, паяцгнуў свой азадак зноў пад ложак. Наразіце апорак быў знойдзены, і бацька, кінуўшы абсурмехдук, не марудзячы сігануў уакно. Закружляла матылём адарваная фанерка, зарохкала збітая з ног старая Пляткарчыха, а бацька, выціраючы вока, імчаў па галашчоку да дашчатніка Пахміялка.

Услед, вохкаючы і заўзята зычучы кепства на яго галаву, закульгала Пляткарчыха. Часу было блізка паўдня.

III

У пэўнішыся, што бацька гіаваў па вызначанаму раней кірунку, я дастаў скрадзены ў яго недапалак і ў прадчуванні доўга-

чаканай асалоды запаліў сярнічку, але закурыш не паспей.

Рыпнула дзвярная клямка, і ў хату ўваліўся мой аднакласнік Дай Дапаліць.

— Дапаліць давай, — выхопліваючы мой недапалак, ашчэрыўся ён.

Дзенъ, відаць, вывіхнуўся такі, што ніхто не вітаўся.

Дай Дапаліць хоць і вучыўся сялою ў шостай класе, але быў старэйшы за мяне на трэх гады і на весну зброяўся ў войска, а да астрогу дарогу наканавалі яму з маленства.

— Тэма ёсць, — выдзымываючы дымок, сплюнуў скрэз зубы аднакласнік, — збаўтнеш каму, сам ведаеш, пеўня ў хату пушчу і дзвёры падапр.

Я ведаў. Ведала і ўся вёска. Быў Дай Дапаліць перакрываў і белая гарачка знікалі ўжо пасля пятага кідка, дазваляючы эканоміць на леках, што інвестыравала грошы на пазычанкі. Пішуць, што ўжо да дажынак гэткім макарам будуць лячыць яшчэ і кілу...

Тэма была і сапраўды таямнічаю, для Пажарніка крымінальнаю. Во менавіта ён, спаскіўшыся на грошы Пахміялка, спрычыніўся да адпльщицы апошніга ў вечнае пахмелле. З другога боку, гэта тэма — абязала заможнасць... на некалькі дзён, і мне пачалі мроўца пакуначки цыгарак, адкаркаваныя пляшки цывільнай і настаўніць, дэкальтаваныя ад верху да самага нізу.

Справы адно і было, як зайдзі ў хату Пахміялка і забраць з патайніка грошы. Дзе быў патайнік, Дай Дапаліць вывіжаваў і комін у Пахміялка наўмысна раней часу зачыніў, а сам уцёк. Той учадзеў, і сам таму віною. Но ніякіх сажалак — курыцы напіцца. Душы нябожчыкаў, як сцвяржай айцепц Прыйду Першым, перавозіць не нейкі там драпежнік Сценька, а Харон, і не на караблях, а ў звычайнім чоўне, што нікім чынам не бянтэжыла маіх аднавяскоўцаў, якія без усялякіх прабачэнняў не ашчаджалі сяброўскія ўнёскі дабрачыннаму, якія пагаджаўся ўзіць на сябе абавязак стырнавога на пераправе, ні ў царкве ні па-за ёю.

Бацьку нельга было ні з кім зблытаць. Ён сапраўды нагадваў індыйскага гуру. Аскетычны яго выгляд яскрава даводзіў, што ён з дзяцінства не піў нават матынага малака, а толькі спіртурымоўчаю вадкасць. Можа, гэта і супярэчыць канонам класічнае ёгі, затое ён быў здольны закусваць, схапіўшы ротам аднаго паветра, або толькі панюхаўшы шкарпетку, якую насыў з сабой заўжды, калі не на назе, то за каўняром.

Не паспей бацька кульнуць, як я адразу кінуў яму абсурмехдук.

— Занохай! — бзікнуў як мага мацней, і ўсё застолле ражтам заўважыла мяне і паглядзела на дырэктора школы Адзінку За Грошы, якому мы быўті вінаватыя яшчэ за пятую класу.

— Збадунчык, аддай Адзінку За Грошы абсурмехдук, хай твой малы нарэшце ў сёму класу прайдзе, — прысуквалася Пляткарчыха. — Бачыш, ён у цябе такі перхацісты і так вылюдзеў, што ўжо і паповым вокам на сталы глядзіць.

Але ў нашай сям'і не было звычкі што-небудзь і некаму даваць: навучаныя з дзяцінства бессвядома казаць «дай», мы астаўпела не выкарыстоўвалі «на».

Вопытная Пляткарчыха без усялякага разуму змікіцла, што нешта не тое сказала, і аператыўна паспрабавала рэблітавацца.

— А што датычыць нашага сённяшняга віноўніка пачасткі,

дзіцячыя вядзерцы. У грамах ніхто не лічыў.

За губы цягнуць да чаркі быўто нахабствам. Кожны з вялікай любові і светлай памяці да нябожчыка паспяваў зрабіць гэта значна часцей, чым якайсь там агітацыя. Малітва дабрачыннага, добрае слова начальніка і калегаў, а таксама незлічоных сяброў і радні па кудзелі ў сваёй аснове складаўся з выклічнікаў, узмоцненых пабуджальнімі дзеясловамі, што пакрысе пераходзіла ў каго ў сон, у каго ў лаянку.

Не знайшоўшы іншай зачэпкі трапіць у хату нябожчыка, я вырашыў зрабіць гэта праз клопат аб здароўі бацькі: для вока прынёс абсурмехдук. Праўда, уся вёска ведала, што мой бацька можа спаць у адных шкарпетках на снезе, пад снегам і без яго і ні разу не чыхнуць...

V

Пад час майго прышкандыбання чаркаванне ішло ва ўсю іванаўскую. Засцягнулі і любімую жалобную песню аб размаляваных караблях нейкага Сценькі.

Відаць, гэты Сценька быў не з нашае вёскі, бо вады ў нашай сажалцы — курыцы напіцца. Душы нябожчыкаў, як сцвяржай айцепц Прыйду Першым, перавозіць не нейкі там драпежнік Сcen'ka, а Харон, і не па вантрах чалавек мае найвялікша падабенства да свіноты, але без ног гавяды з адных свінных ног студзень будзе не моцны, а з адных чалавечых — застыне, вось вам і розніца.

— А ведаеце, — не дайшоўшы яшчэ да разуму пасля чаркі, слова выхапіў добры сусед Пахміялка Сценька, а Хутчэй Налі, — што па сваіх вантрах чалавек мае найвялікша

то, як казаў мой найдаражэйшы зяць Што Узяць, адныя людзі паміраюць са спазненнем, другія — заўчастна, і мала хто ў свой час. І вынікам гэтаму тое, што позннае спыненне жыццёвага працэсу павінна быць для пахміялкоўскай рухаючай моці надзвычайнім: таму, мусіць, гэтым тлумачыца і выраз на яго твары — задавальнёна-апахміялённы. З гэтага ўсім нам няхай будзе выснова: смерць, якой мы байміся, па сутнасці, не ёсць зло, а вечнае пахмелле.

Сама таго не жадаючы, Пляткарчыха з думак Ніцшэ і Шапэнгаўра склала сілагізм (няхай сабе і самы просты): памерці сваечасова — добра; Пахміялко памёр своечасова; Пахміялко памёр добра.

Своечасовасць смерці Пахміялка была відавочна, — зранку ў сенцах стаяў навараны і ўжо астылы студзень. Пасля пахмелля вяскову ім і закуслі: не трэба было чакац аж да жалобнага суткавання.

Перавёшы пасля чаркі дыханне, Не Абміну прапанаваў палагодзіць зямлю: наліць яшчэ раз і выпіць за тое, каб у кожнага (на добры выпадак!) заўжды быў навараны студзень.

— А ведаеце, — не дайшоўшы яшчэ да разуму пасля чаркі, слова выхапіў добры сусед Пахміялка Сченька, а Хутчэй Налі, — што па сваіх вантрах чалавек мае найвялікша падабенства да свіноты, але без ног гавяды з адных свінных ног студзень будзе не моцны, а з адных чалавечых — застыне, вось вам і розніца.

— Ну, як там па вантрах, не ведаю, — узяў разам з чаркаю слова ў свае рукі прадсядацель, — а вось па паводзінах і ў парсюкоў назіраецца свінства, але толькі ў адамашненых: у дзікай прыродзе яны паводзяцца сябе больш чынна. Што датычыць людажэрства, — Злыднік строга зірнуў на Хутчэй Налі, — то яно у нашай вёсцы злікідавана яшчэ залетася, на свяце зазімак², калі мы ўсё разам выпадковая з'елі апошняга языкаў было намалівана, а тое, што вясковыя ярынкі сёліцаў, або гэтым яшчэ ў нашай рэёні «Вольны папіхач»³ было намалівана, а тое, што гэта энэла іх крадзе, бо іншае быдла мы, як ведаеце, самі з'елі.

— Так, так! — апрытомнёўшы, загавеўся душою Прыйду Першым, які не любіў гуманоідаў за тое, што апошнія н

нейкім чынам ператварыўся ў абцугі. Ды тое ж і не дзіва.

Пляткарчыха па вялікім сакрэце паведамляла, што яна, спаскішы пахмеллем нячысціка, выцікавіла ў яго, што Прыду Першым заклаў яму большую частку свае душы, пакінуўши ва ўласнае карыстанне адно дзве пятыя неўміручасці. І пэўна ж, ад няпоўнай душы благачынны не даліваў у чаркі парафіянам аж трэх пятыя прылуччні.

Рука дабрачыннага з абцугамі сама сабою ўзнялася пад стол і начала нешта намацваць у космасе. Ад гэтых тыканняў застольнікаў апанаваў страх і пачало калашамаціць, бышчам яны да гэтага часу не пахміліліся, аж жах як!

А што здолна было напалохаць іх болей, чым сусветны розум? Аповедам бацькі, які здолыны быў плюнцуць сам сабе ў вочы, што аваўязкова аддасць пазычанае, аб двухвостых таптунах яны ні ў якім выглядзе не давалі веры, — пад хвасты гарэлку не зальеш і ўсё на гэтым. А страшыліся яны болей за ўсё міжгалактычнага галактажэрства і найперш драпежніцы Туманнасці Андрамеды⁴. Не, не за маёмысь хваляваліся яны сваю і не шкода было ім жыцця суседа, калі над багнау слыўся туман, падпаўзаючы аж да самых хатаў. Пляткарчыха з вопыта суседніх узаемапаглыночных галактыкаў VV13, 21, 33, 34, 115, 115, 117, 224, 226 і VV 227 ведала⁵, — працяглым пахмеллем гэта анік не скончышца. Галактыкатрусы будзе такім вар'яцкім, што не толькі да роту не ўдасца данесці ані кроплі, але і праглынutaе вынівецца. Гэта вам не нейкія там сланы, гэта — грандыёзная катаклізма.

Тым часам я дастаў грошы з нябожчыкавага падпечча і ўжо збіраўся незаўважна падмазаць пяты. Толькі Заўжды Разам было напляваць на Туманнасць Андрамеды. У яго на прыкмене былі такія гушчары, абы якіх ні ў адным закуточку космасу нат і не здагадваліся. Перагнуўшыся цераз стол, ён выхапіў поўны кубак гарэлкі ў Пляткарчых і амаль гвалтам уліў мне ў рот, а потым адшкадаваў прама з пляшкі і сабе. Ад такой нечаканасці і нахабства застоле прыщіхла, толькі Пляткарчых загаласіла на ўесь голас. Вяскойць пачалі ліхаманка куляць кілішкі. Заўжды Разам яшчэ палахаліся ў нашай вёсцы. І недарма: ён першы стварыў у раёне лясную гарызанталь супрацьпаветранай абароны «Пластун-1». Ні з ракеты, ні з самалёта, ні нават з лятаючай талеркі нельга было высачыць ачмурэлых аднавясковоўцаў пад елкамі.

У адрозненне ад Пляткарчых Заўжды Разам уяўляў сабою не-пісменны патрыятызм і анучы ў вадзе не сушыў, а таму пераказваў толькі з пачутага ад Вышэйшага Лежня і рабіў гэта вельмі і вельмі дакладна. Благую памяць ён кампенсаваў прамілямі спірта ў крыві, таму яго логіка была дужа лагічнай, а сілагізмы больш складанымі і паскорана набіралі нечаканыя абароты. Але ніколі не было такога, каб яго не зразумелі застольнікі.

— Гэта здарылася яшчэ да нас, — бышчам апраўдаючы сябе і застольны сход, праміляваў сваю памяць Заўжды Разам, — калі краманьёнцы з'елі неандэрталцаў, апраўдаючыся перад эвалюцыйным, што апошніня бышчам

бы тупіковая галіна ў ёй. Не! і яшчэ раз не.

— Не-е-е-гг-э-э, — падхапілі застольнікі свае ёмістасці.

Кульнуў сваю і грамадскі арганізатор:

— Але краманьёнцы памыліліся, за што зараз і нясуць эвалюцыянае пакаранне. Тады не ўсе неандэрталцы сталі харчаваннем. Невялікая частка іх выратавалася, скаваўшыся ў нашай дрыгве. Краманьёнцы, якія не рызыкнулі лезці ў дрыгву, пакінулі іх у спакоі. Вось як недахоп разуму і страх ратуе. І як сведчыць сённяшні дзень, гэта, так перакрýленая «тупіковая галіна», не толькі выжыла, але і добра плодзіцца ў нашай мясцовасці. Гэта галіна нават без шкоды для здароўя харчуецца белымі паганкамі, але і практична выціснула альбо ўзяла пад кантроль не тупіковую галіну эвалюцыі, — іранічна перавёў дыханне чаркаю Заўжды Разам. — І найгалоўнейшы доказ, — вочы прамоўцы адварваліся ад пляшкі і ўтапіліся на каляровым фотаздымку пад столлю, — хто цяпер вышэй за ўсіх, як не наш зямляк?!

А мене тым часам заблажыла. Прадсядацель, паклаўши зіркачы на лоб і ўбачыўши, што каля дваццаці адсоткаў хаўтурнікаў маюць па некалькі і болей чарак, спахашніцца і перайшоў да галасавання. Гэтым як заўжды распачыналася шторазовая разборка па спрадвечным пытанні сялянаў, хто з іх зробленыя, а хто недаробленыя на паўпальца. Сам палец ніякіх эмоцый не выклікаў.

VI

Мне, як непаўнагодавому, было на гэта напляваць. Прыхаваўши сабе асона жменю грошай, я пасягнуў ногі да свае хаты, дзе ад няма чаго рабіць Дай Дапаліць ушчэнт замардаваў Не Прападу, і той як ёсць прапаў⁶.

Потым мы з сябрам хадзілі некалькі разоў «на кропку» па гарэлку, гулялі ў карты і паміналі Не Прападу, а яшчэ потым Дай Дапаліць некуды знік, прысабечыўши маю долю.

Нараніцу праз акно разам з мокрым снегам далялі лаянка і бразгат. Уадначас у хате запахла ачучамі. Здзічала завыла і адразу ж спалохана сіхла хітрай сучка Выкусі — апошні прадстаўнік сабачага народу на вёсцы, якой хоць і адварвалі хвост, але яе футрам дагэтуль ніхто не падбіў абсурмехдук, а мяса не завезлі ў Барабанкавічы⁷.

— «А како там ліха нясе на досвітку самым?» — злосна цыркікануў сам сабе пад нос я, высоўваючыся ў вакно.

Праўда, ніякае ліха нікога не несла. Ішлі самі і як бервяно пад гукі дуды і гармоніка кацілі бацьку, што самым нахабным чынам парушала адну з вольнасцяў хартыі местачковых сялянаў: права на іх свабоду ўласнага разуму, яго абарону і недатыкальнасць. Згодна з яго першым і апошнім артыкулам, кожны селянін меў права спаць і канаць там, дзе ўпадзе.

Бацьку прывалаклі тая нешматлікія хаўтурнікі, у чыліх вачах чарка яшчэ не зайшла за чарку і арганізм патрабаваў тэрмінова аглаблёвай дагонкі з мяккім пераходам яе ў пахмелле.

Калі Прыду Першым зайшоў на надворак, па ім ужо соваўся

Ужо Тут. Зразумела, не абмінуў бачкаву хату і Не Абміну.

Каб я ўмей лічыць, то ўбачыў бы, што іх было ў колькі разоў меней, чым учора. Бацька быў толькі заманака, каб выцьгланіць з мяне гарэлкі. Яшчэ наччу Плётчыха ўсім, хто быў пры памяці, давяла, што мы з сябрам абышлі ўсё пажыўныя месцы⁸, вось і вырашылі прыйсці ў адведкі, а для годнасці прыцягнулі ў падарунак бацьку.

На чале з Ужо Тут ранішня госці ўчынілі ў хате і на падворку ператрус. Не знайшоўши і кроплі апоін, яны, пакінуўши пад плотам палымнага агітатора за родную вёску З Таварышамі, скапечана скіравалі свой лёс у аглаблёвы дзень. І каб надаць сабе моцы духа і шпаркасці сваім нагам прайсці да канца годнасті дзень, амаль у адзін голас заспявалі аглаблёвую:

*Белое войска, черные барон
Знуй нам готовяць царски трон.
Но ад тайги да британских
марей*

Красная армия ўсіх сильней...

— Дойчан зальдатэн вунд афіцыран... — падпявалі ім з-пад плоту.

Прадэпілог

Хто і куды перавозіў у гэты час душу Пахмілкі, было ўсім жагалялася і паказвала ўсім жадаючым і не шматлікім крывападцекам і сінякам. Але як ёй сплоціць за падраны абсурмехдук і зробіць сатысфакцыю⁹, усім на вёсцы было напляваць.

Эпілог

Ужо да прыцемак вяскойцам абырдла каторы раз плювугаць адзін аднаму аба таямнічым наездзе на хату Пахмілкі. Не паспела адміністрація вёскі з яе актывам пайсці праводзіць Збадуна, як у хату Пахмілка ўваліліся нейкія пачвары і адразу ж утварылі

рыстаецца абсурмехдукамі, адсюль і неафіцыйная назва краіны — Абсурдмехдукія, Дукія (карыстальнікамі абсурдмехдукі было на ўсё гэта напляваць).

- 2 **Зазімкі** — найвялікша зімовае землерабочае маргінальнае (рухомае) свята, кульмінацыя штогадовага адпачынку, звычайна прыпадала на пачатак зімы, час, калі яшчэ не дапілі і не дазакусілі тое, што засталося ад даждынак, а ўжо атрымалі дзяржпазыку на сяюб; доўжылася аж да свята дазімак (кітайпазыкі).
- 3 **«Вольны папіхач»** — гарадская і раённая аўгданная газета, заснаваная 22 верасня 1939 года пад назвай «Пик коммунизма», за часамі перабудовы перайначана ў «Ваш край», з 1 жніўя 2014 года выдаецца як «Вольны папіхач».

- 4 **Туманнасць Андрамеды** — звышгіганцкая спіральная галактыка, пазначана пад нумарам M31 згодна каталогу Месс'є і пад нумарам NGC224 па Новым агульным каталогу, знаходзіцца на паўночным небе і ў ясную бязмесячную ноч бачна ў сузор'і Андрамеды неўбрэсеным вокам як слабая плямка. У цэнтры гэтая галактыкі знаходзіцца выток моцнага рэнгенскага выпраменівання, які атаясмліваецца з чорнаю дзіркою вагаю мільён ці болей масай Сонца. Драпежніца вельмі хутка рухаецца ў наш бок. Адны навукоўцы сцвярджаюць, што яна зжарэ Зямлю праз пяць мільярдаў гадоў, другія — што значна раней — гадоў так праз мільярды трэ. Пляткарчыха ўпэўненая, што гэта можа адбыцца ў кожную хвіліну. Шмат хто верыць, што менавіта з яе і прылятаюць на разведку талеркі-людажэркі. Пляткарчыха лічыць, што гэта толькі гіпотэза, хаты і павуковаму добра абурнаваная пэўным колам аднавяскуюцца.

- 5 **І сіпрауды, Пляткарчыха мае рацыю**, — гэты ўзаемадзекочыя галактыкі існуюць; калі хочаш даведацца пра іх больш падрабязна, папытай у яе кніжку Татэса Агекяна «Зоркі, галактыкі, метагалактыка», выдадзеную ў Маскве ў выдавецстве «Навука» ў 1981 годзе і разгарні яе на старонцы 193, а лепей за ўсё перасцеражыся і набудзь у Прыду Першым цудадзеяньі абрарог ад усіх драпежных галактыкай.

- 6 **Як стала вядома пазней, кот Не Прападу** нейкім чынам выжыў, падаўся ў лес і ўшчэнт здзічэў, цяпілі палю на сябро «Пластун-1», і ўжо некалькі чалавек падпілнаваў і задраў на ват пад елкамі. Аб'яўлены ворагам сялянаў пад першым нумарам, за яго футра і мяса абяцанае дужае пахмеле з дагонка (дагонка — выпіц пакуль ужо не ўлезе).

- 7 **Барбанкавічы** — падчас апісаных падзеяў, буйное перавалачнае месца на вялікім валочым шляху ад Дзьмітровіч-Венесуэльскі да інтэграцыі; першапачатковая назва — Балванічы; упершыню згадваюцца ў 1243 годзе ў Едрыттаваюцкім лепапісе, згодна яму, мангола-татары хадзелі ўзяць Балванічы ў аблогу, але даведаўшыся пра яго сутнасць, нават не звярнуўшы ўвагі на адсутнасць абарончых збудаванняў, кінуўшы вайсковы рыштунак, палон і нарабаванае, трэ дні не злазячы з коней уцякалі. Эта спрычынілася да таго, што землі Беларусі практична былі не кранутыя татарамі.

- 8 **Пажыўнае месца (кропка)** — пайсодна распаўсюджаная і агульнявадомыя забароненая месцы продажу і распіцця спіртаўтрымояўчай вадкасці.

- 9 **Наліў за знявагу!**

► ВЕРШЫ

ТРАВА ПАД КАСОЮ

Уладзімір ПАЎЛАЎ

Малю Хрыста: хутчэй іх прыбяры,
Што з ідалам лиціпара ў хаўрусе.
Як дзеўкаю, гандлююць Беларусю —
Хто больш заплоціць, той яе ё бяры.

Хіба мог колас дужым акрыаць
За пяць гадоў пасля двухсот няволі?
Пагнала бура той павеў у полі,
Што ѹ вострым слыхам сёння не чуваць.

Наадварот, запрэглася гайні.
З задышных зяпаў языкамі вісне.
Напагатоў ірваш, як гіаль саісне,
Найперш таго, хто сват альбо радня.

Кусай свайго, чужыс баяўся каб,
Каб у табе цівун не памыліўся,
Адступніцтва твойго каб не памысліў,
Убачыў каб, што ты — адданы раб.

Мы вольна дыхаць толькі пачалі

Пакуль вяршуе над законам права
Мацнейшага ва ўласным будане,
Ніхто нахабу не прамовіць «не»,
Нікому не заступніца дзяржава.

Да кожнага звяртаюся ласкава:
Мае грахі пералічаць пры мне.
Скажыце, а ці смачна ў чыгуне
Чужая непасоленая страва?

Мы вольна дыхаць толькі пачалі,
Абкрадзеныя, як зірнуць, кругом.
Аж зноў гайні ірвецца да зямлі

Да наше, засопішыся, бягом.
Да наше стадолы і ралі...
А мо на скрут, мо галавы на злом?!

Уснах буду сніца
Роднаму мне люду.
Упаду сініцай
Перад грудай бруду.

Распрастаю крылы,
Цінькну на ўсю змогу:
Бойся, краю міты,
У любvi падлогу.

Бойся фарысей
Болей, як чужынца.
Сам начысты сеяў
Гэтага злачынца.

Ён нібыта наскі,
З нашага парога.
Ды не мае ласкі
Да людзей і Бога.

Да зямлі тым болей —
Не чужой, а роднай.
Жыў за край без болю —
Стай авечкай зброднай.

Ці змагу

Пад шкамутамі зрынутага сіяга,
Пад звёномі зашчоўкнутых акоў
Жыві, зямля, і адраджайся зноў.
Табе мая хвала, мая адвага.

Ці я змагу тваё асіліць блага,
Пераадзіць нявольніцкую крую —
Дачок тваіх адданых і сыноў? —
Была такой ад малапецтва прага.

Цяпер жыцця рашаюць у пад'ездзе
Не нейкія бандзюгі там «извне».
І их шукаць не трэба дзесьці, недзе.

Фота: А. Стасюк

Яны на службе, ўсе яны свае...
А да каго ўжо «варанок» там едзе?
О мілы Божа, дай мацунку мне!

Выкапенъ

Вылез невук з цёмнага падпечча,
Буламі фальшивымі абкладзен.
Зайдрасі і помслівасі складзен,
Выкапенъ з кастроў сярэднявечча.

Між сяброў — ні родных, ні стрыечных —
У фаворы блюдаліз і блазен.
Не дабраца ані ў якім разе
Да майстроў крывавых спраў заплечных.

Тыя, што часінаю ліхое
Знаюцца з крывёю, як з лафою,
Ходзяць у давераных малойцах.

Можна вышук сама менш патроіць —
Нізвашта не знайсі забойцаў.
Үсе яны ў абласцы, як героі.

Да сонца і Бога, лапцюжнік, не лезь,
Бо права не маеш, хоць сам разадзеты.
Блішчыши і свіцішися з іголачкі ўесь
І ўпэўнены, што завалодаў паўсвету.

О не, не даруеца тое царку,
Якою б ні строіўся ціхай авечкай.
Раней не пускаў прыхадзісан у царкву,
А сёння стаіць з велікоднаю свечкай.

Не сорамна перад іконай яму
І крыжам чало асияніць пры народзе.
Ён моліцца Богу свайму аднаму
З маленства, як помніць — уласнай выгодзе.

Ад здзеку такога сумленне крычыць,
Малое імкненіца схаваца за маму.
Варожса глядзіць і зацята маўчыць
Адзіна лапцюжнік гэтакі ж самы.

5.7.2005

Тыя ж ліпы, тыя клёны, тыя вязы,
Што і дваццаць, што і трыццаць

год назад.
Тыя ж ліпы, тыя клёны, тыя вязы,
Той жа быццам бы, ды выцвілы пагляд.

Нібы доўжыніца ўсё звыклае нязменна —
Пасля ночы наступае светлы дзень.
Ды прыпомніць, дайце рады, паменна
Не магу, то прамільгнуўся, нібы ценъ.

Хто магутны быў, як волат, а хто хілы,
Ды па кожным з іх прайшоўся градабой.
Паўтараеца адвочнае: магілы
Вечнаю заростаюць травой.

27.6.2005

Свечка, патухаючы, трапеча

Ці так жыць ты думаў, чалавечка?..
Чорны воран крылы не складае,
Мёртвае пятлі віткі звужае.
Ваўкадаў на ланицу якоча.

Гордым духам прыгінае плечы.
Болю з крыўдай сэрца не ўмяшчае.
Бомж спажывы ў сметніцы шукае.
Свечка, патухаючы, трапеча.

Плачуць асірочаныя гоні.

Пазбіваны каптыты ў «Пагоні».
Мёртвым бліскам серабрыца поўнік.

Кастуся з Тадэвушам не клічам.
Запраданца за месію лічым.
На сваёй зямлі сябе не помнім.

Раней і цяпер

Былі дзяржасяўныя структуры —
Жылося лепі літаратуры.
Цяпер жа з книгай цёмны лес —
То дэтэктыўшчына, то секс.

Пра аб'яўленне вайны

Ніхто вайны цяпер не аб'яўляе,
А неспадзеўкі з-за вугла страляе.

Калі ідзеши кагосьці забіваць,
Нашто яму пра гэта аб'яўляць?

Бо навіну як толькі паймуць,
То першага цябе заб'юць.

Як мы далёка абсакали
Часы кала і булавы,
Калі і ворагу казалі:
«Іду на Вы!»

Можса ўскрыкнуць немата.
Як сабрат сабрата губіць,
Роўны роўнага не любіць,
Нібы кот ката.

Зямля

Таму, хто ў суседа зямлю захапіў,
Адліся крывёю слязіна чухася.
Апошняю стань, баразна межавая,
Таму, хто ў суседа зямлю захапіў.

Няхай ён сваё з-пад сябе спажывае,
Не гнусіць таго, што я потам скрапіў.
Таму, хто ў суседа зямлю захапіў,
Адліся крывёю, слязіна чужая.

Павучанне

Падданых павучаў правіцель жыць.
Казаў, нібыта гладзіў па галоўцы:
«За ўсё, нябогі, трэба ўсім плаціць,
Бясплатны толькі сыр у мышалоўцы».

На прыпар браца, ці дажджу крапіць —
Не менышлася ўпэўненасць прамоўцы.
Відаць, што і тады, калі ён спіць,
То не інаки як з недзе чутым слоўцам.

З вядомага не стройце навіну.
Пераляжаў пагоду не адну
Паміж вянцоў усохлы пласт імшыны.
У невуцтве не выпінайся, сір,

Бо плоціца за той бясплатны сыр,
Каб ведаў, а жыцём, хоць і мышыным.

Да малітвы

Ці птушка спявае за нетрай густою,
Ці цісне мароз да апошняй слязы,
Перахрысціцеся на абразы —
Трава пад касою, трава пад касою.

Не скажа нікто: я жыцця вам патрою,
А вы толькі выганьце чорта з лазы.
І ў год бегемота, слана ці казы —
Трава пад касою, трава пад касою.

Дык што ж то за ідал, і што за праява?
Управы не знае, хоць дзе ні шукаў!
А гэта стаптанае наше права,

А эта даишэнту парушаны гай,
А эта няшчасная наша дзяржава,
Наш выміраючы край.

ПРЫЗНАННЕ

АДЛЯТАЕ Ў ВЫРАЙ РОЙ...

Алена ЛІТВІНА (МАЦЯШ)

Дзень Яе нараджэння, ды ўжо без
Яе. Затым другія ўгодкі з дня Яе
смерці... Адчуванне нейкай сущэльнай
ірэальнасці. Пуста. Глуха. Моташна. Не
хочацца нікога пускаць у свой смутак. І
плакаць не магу. 0, гэтая мачяшоўская
ашчаднасць, стрыманасць! Як
пісала Ніна: «Ды няма ў нас такой
завядзёнкі...». І вось забілася я ў сваю
ракавіну — ракавіну свайго маўчання.
Боль, які не адпускае, ды, пэўна,
ужо і не адпусціць, хоць і прыціхе з
часам і яшчэ пераліваецца нечакана
для самой сябе на ўласныя вершы.
(Дзякую «Літаратурнай Беларусі», якая
надрукавала некаторыя з іх разам з
нарысам Анатоля Вярцінскага «Сёстры
Ніны Мачяш».)

Сыход сястры ў іншасвет спарадзіў
 столькі шчырых водгукав-спачуванняў,
 што мне часам здавалася: Ніна прыадкрыла
 вечка сваёй «схованкі», каб паспагадаць,
 паратаваць маё сэрца ад няспечнага
 болю, ад разрыву, панянъкаўца мяне, як
 некалі ў нашым з ей мінулым. Мне так не
 хапае яе ўсмешкі, яе спачування, яе развагі.
 І яшчэ мучыць усведамленне, што пры
 жыцці не дазваліяла сабе «слабасці» паш-
 кадаваць як след яе самую (паралош на яе,
 гэтую самую мачяшоўскую ашчаднасць),
 што, здаецца, ніколі не гаварыла ёй на
 поўны голас, як яе люблю і шкадую, як за-
 хапляюся Ей, як дзіўлюся яе мужнасцю так
 жыць, яе мудрасцю (якая ж я дурненькая
 ў параўнанні з ёй), яе разважлівасцю (усё
 раскладае па сваіх палічках), яе ўмениню
 абнадзеіць і падтрымаць, яе тонкай душоў-
 насці і выкшталтонаму, шляхетнаму, як
 у маці (хоць і мужычка), густу і ў рэшце

Алена Літвіна з сястрой Нінай. Пачатак 80-х.
З сямейнага архіву.

рэшт — яе таленту. З другога боку, я лічыла лішнім ускладаць на яе кволыя плечы свае асабістства больші і турботы, старалася ўсяляк ахоўваць яе спакой. Як толькі не абзывалася мяне за гэта: «казярожыцай» (мой знак задыяка — Казярог), «сухім вожыкам», «скарынкаю». Але, праўда, і «апіркаю», бо ведала, што захіну пры любых акалічнасцях, адгукнуся па першым званку, дапамагу па першай просьбе. Пра гэта нам і гаварыць не трэба было — само сабой разумелася. А яна так мала ад мяне хацела. Так мала. І як цяпер жыць, памятуючы пра гэта? Як забыць яе сумныя вочы і развітальнае: «Ты — лепшая»? Я ж вочы адвяла, не прыгарнула, не дала выйсця свайму пачуццю. «Кожны сам сабе капае студню, кожнага свой плуг вядзе»...

Яе развітальныя позіркі і слова... Яны даюць мне падставу сведчыць, што адмет-

ная велічнасць яе жыцця яшчэ і ў тым, што Яна, усведамляючы, пэўна, хуткаплыннасць і часовасць зямнога, не пераставала адчуваць сябе часцінкай Вечнасці і не жахалася перспектывы хуткага скону. Яе, здаецца мне, не прыгнітала жорсткая непазбежнасць смерці. Больш за тое, у апошнія свае дні так многа і так шчодра выказвала яна і ласку, і пышчоту, і шкадаванне, і спагаду, так старалася ўсё дарабіць, давыканца, даспавяданца, надарыць дарэшты ўсіх нас святым сваёй душы.

Жыццё без Ніны пражыла так, быццам праседзела ў пустой цёмнай зале на сеансе чорна-белага кіно: вакол людзі — а пуста, свеціць сонца — а цяпла няма, светла — а ноч, дыхаеш — а не выдыхаецца. Праўда, зродку спахопліваюся: чаго гэта я так? Ніна ж і ў сваім жыцці, і ў вершах сваіх паказвала прыклад мужнасці і цярпення, «умення жыць не ў спаняверцы». Яна ж і пісала:

Даецца жыццё нам. Каб радасць з адчаем
Вучыліся мы прыміраць.

І яшчэ сказала, быццам пакідала нам
наказ:
Есць адзінае выйсце — жыць!

Быццам загадзя давала сілы не зрывацца
ца ў прорву безнівер'я і самоты.

У нашай ніўскай старане ёсць звычай: каб сасмерцю блізкіх табе не ўпасці ў грэх адчаю і сmutку, бяруць шчопаць пясошку з магілі і насыплюць табе за каўнер. Так было не раз і са мною, калі закрываля вочы і маці, і бацьку, і ёсцярам. А цяпер вось як апошняня з роду, ці, як бы сказала Ніна, апошня ў нашым родавым спісе Эрэтку, сиплю шчопаць за шчопаццю салены ад нявыпілаканых слёз пясок у радкі сваіх вершаў...

Да дні нараджэння сястры напісаўся верш «Пчаліны рой». Чаму такая назва, такая тэма? У бацькі была пасека. І сталася так, што свой пчаліны клопат ён передаў менавіта мне, найменшай, якая да здрэнценні, да смерці баялася пчол. Баялася, але калі вясною 2007 года пасека

гінула, а бацька быў ужо зусім слабы, то мы з Колем узяліся яе аднаўляць: паставілі ў лесе лавушкі і заманілі ў іх некалькі раёў. Бацька яшчэ паспей парадавацца. А за дзень да яго смерці прынісніся сон: усе чиста пчолы падняліся з вуліяў услед за маткай і растварыліся ў небе. З трывогаю, памятаю, рассказала сон Ніне.

Ну а зараз вось, можа, не столькі напісаўся, колькі прынісніся гэты верш...

Ці бачыў хто,
як вулей — родны дом свой —
збираеца пакінуць рой?
Шчо зночы матка самавітая
рыхтуе-дзеліць дружную сям'ю:
каму застасца тут і тут,
а каму час збираца да адлёту.
Немісліва ціхім поўднем
з вузкай ічыліны лялка
шыбуць пчолы.
З радасным гудзеннем
широкі робяць круг
над раскітнелым садам,
над родным домам, нівай урадлівай.
Развітваюца.
Апошній, нібы капитан,
з прышвартаванага ў лагуне ціхай карабля
ўзлятае сама матка...
Не ўсцеражэш!
Ці можна ўсцерагчы таго,
каму ня ўхільна мосціць Лёс
сваю сцяжынку — кладку
ад берага да берага. І ўсё.
Узаеца ў неба рой
і адляціць навекі,
каб ніколі не вярнуцца
да роднага парога.

І толькі тыя, хто не паспей,
спазніўся памаліца,
зноў вернуцца назад,
бо рана ім у гэтую дарогу.
Ўсё так, як бацеку майго
і ўесь наш дзяячы род збалелы —
Марыю, Ганну, Нінку —
забрала маці ў снах маіх прарочных
спякотным жніўнем,
майскім разнатаўлем,
шалённым лістравеем.
Толькі пакінула апошній з роду
адвечны клопат свой радзінны.
З пчалінаю сям'ю парадзелай
нястомна поўніць горкаю пыльцою —
пчаліным хлебам — ладзіць соты,
збираць у Вырай новы рой.

ПРЫСВЯЧЭННІ

Мая ЛЬВОВІЧ

Мая Львовіч нарадзілася ў 1933 годзе
ў Адэсе, куды з Гомеля пераехала яе
бацькі. З 1938 года жыве ў Харкаве.
Піша на ўкраінскай і беларускай мовах,
на нямецкай і на ўрыйце. Сябар Саюза
беларускіх пісьменнікаў.

«З яе перакладаў на ўкраінскую (ад
 Максіма Багдановіча да Ніны Мачяш)
 можна скласці целую антalogію», — пісаў
 Адам Мальдзіс. І адзначаў: «У апошні час
 імя Маі Львовіч зікліа нават са старонак
 беларускага перыядычнага друку. З сама-
 адданымі сябрамі-суайчыннікамі так не
 паступаюць».

Ніне Мачяш

Ты памерла.
 Ты за хмару зайшла,
 Друг мой, мая душа.
 Ты памерла,
 І прыцягнела
 Неба,
 І пачымнела зямля.
 А сёння, а сённейка:
 Прасветлінка для мяне:
 Прабіўся прамень
 Сонейка.
 І пішу, як калісь,
 І пішу табе ліст.

І прашу, каб знайшоў ён
Маю Мачяшоўну.

3.VIII.2010

Сяргею Панізвініку

Таварышу, верш да цябе вярнуўся.
 Куды б вандроўны вецер ні паслаў,
 «Не жыў бы ў сэры сүм па Беларусі,
 Я б Украіну роднаю назваў».
 Удзячна, што сказаў ты словы шчырыя
 I што на вецер ты не кінуў слоў.
 Далёка жыў ты ад свайей Айчыны —
 Вяртаўся да Айчыны зноў і зноў.
 Дзеля сяброўства. Каб іржэ не ўкрыла.
 Жыве. Завеі злыя не бяруць.
 Таварышу, у сэры сэры Беларусь.

1977

* * *

Хто б дакараў... Не заміналі быць сабой.
 I дзякую вам, што не чынілі зла.
 Ды родам, кажаце, Максімава любоў —
 З любові, што сказаць калісь магла
 Наконт тубыльскай беларускай мовы:
 На формы небагатая, на слова...
 Сказаць пра песню, дзе напеў
 за змест бяднейшы,
 A пра душу сказаць: няма душы
 ніжэйшай...

Вось як усё і коратка, і проста.
 A што Міцкевіч, ваш зямляк і цёзка?
 A Каліноўскі, агнівы Кастанусь:
 Што смерцю ён сказаў пра Беларусь?
 A што жыццём нядоўгім, маладым
 Пра Беларусь сказаў вам сын Максім?
 Pi, ён сказаў, з жывога жарала.
 Ён у крыніцу верыў светла, шчыра.

I тая — у нашчадках прарасла.
 Ягоная, не вона, да Айчыны
 Любоў.

1989

Літва

Беларусь, Койданава.
 Ганне і Міколку С.
 I сын на Полье ідзе, і сын —
 На Полье бою ў Воршу.
 I сын (хіба ён не Ліцьвін?)
 На ноц ідзе да вогніча.
 Сын лепіць вершніка: жывы!
 Жывы і конь ягоны.
 Сын лепіць варту для Літвы —
 Літоўскую Пагоню.
 Жыве Літва! Паўсталі зноў
 Твайм маленкім сынам.
 Расце сынок, расце сынок —
 Ён вырасце Ліцьвінам.

8.II.2000

* * *

Мова — месячык і сонца.
 Сяргей Панізвінік
 Мова наша — ясны зоры.
 Мова наша — ясны месячык.
 Свеціць нам яна. Ды неічайе
 Не заграбае прасторы.
 Не ўпалае шчэ кагосці,
 Ласкаю не прысабечыць.
 На парозе мовы — вечнасці
 Вартаю стаіць кагортна.
 Вернікі-адзінамоўцы
 Нам свае падставяць плечы,
 Каб гарэлі зоры... месячыкі...
 Зоры, месячык і Сонца.

IX.1997

Ці памятаеш позні свой прыезд?
 Асennі каралішчавіцкі лес...
 Так горка веру страпіць, каб даверыца
 Зялёнаому, адно яму, адно...
 Было яшчэ нядайна, ці даўно,
 Ці так даўно, што болей не паўторыцица...
 Хацелася б да памяці прымерьцыца.

29.5.1997

* * *

С. П.
 Ты з Бабруйска даслаў пісмо мне.
 У Бабруйску бабры былі.
 Ці ўиць ёсць у Бабруйску бабры?
 Ці ў да гэтае да пары
 Захавалі бабры — мову?
 Мову сваю бабруйскую.
 Беларускую.

12.VII.2003

Сябрам

Даўно не вясна,
 А ластаўкай прыб'юся
 Я да твайго акна,
 Беларусь мая.
 Позыняя ўжо восень.
 У перадзім'ї
 Сэрица маё просьціць,
 Просіць
 Хоць бы промня
 З Радзімы.

26.VII.2010

ФРАГМЕНТЫ

КРУПІК

З АПОВЕСЦІ «ШАЛОМ»

Артур КЛІНАЎ

«Уцякацы! Уцякацы! Уцякацы!
Уцякаць без аглядкі! Хутчэй
адсьоль, хутчэй — на ўсход!
Дахаты! Шнэль, зараз жа руш!
Ад'яджай! Ну чаму? Чаму
стайм? Ужо хвіліну як павінны
былі ад'ехаць! Дзе германскі
парадак? Поўны бардак на
чыгуңцы! Шнэль, шнэль
— дадому! На ўсход! Хутчэй
бегчы! Бегчы, не азіраючыся!
Бегчы, бегчы, бегчы!»

«Цыху ты, чорт! Нарэшце рушылі! Давай! Хутчэй разгаяніся! Рухай цыліндрамі, поршнямі, коламі! Набірай хуткасць! Гані! Ляці без аглядкі — хутчэй на ўсход! Едзем... Едзем... Ужо едзем! Ужо не дагоняць! Халера бяры, гэта парапоня! Парапоня, як яна ёсць! Прыступ. Скаты, сукі, падлы! Парапоня. Супакойя! Ужо не дагоняць! Ты ў бяспечы! Ты ўжо едзеши. Але яшчэ ёсць мяжа! Могуць чакаць там! Франкфурт. Франкфурт-на-Одры. А калі там? Чорт вазьмі! Рана я зняў парапанджу! Ідёт! Як жа я не падумаў? Навошта пайшоў у прыбіральню і зняў парапанджу? Засунуў яе ў заплечнік. Можа, зноў апрануць? Не. Тут няёмка. Людзі глядзяць. Пайсці ў прыбіральню? І вярнуцца на сваё месца ўжо ў парапанджы? Крэтынізм! Навошта ты зняў парапанджу? Але хутка будзе мяжа. Праверка пашпартоў. Як растлумачыць памежнікам, што я ў парапанджы? Сказаць, што араб? Мусульманін? Гей-мусульманін? Пасіўны гей-мусульманін? Мусульманскі пэдэрраст? З беларускім пашпартом? Ды яшчэ і ў прускім шаломе! Крэтын! Ідёт!

Андрэ сядзеў у купуз цягніка, што хвіліну назад крануўся з перона на «Берлін-Остбанхоф» і набіраў хуткасць у напрамку Варшавы. Ніколі яшчэ ён не пакідаў горад у такім замяшанні духу. Думкі кароткім, як простакутныя штампы, сказамі адбіваліся ў мазгах. За вокнамі праплываў шэры дзень. Восень ужо ўзяла сваё, і горад развітваўся з Андрэ пахмурнай неакрэсленасцю, гатовай разрадзіцца дойтім нудным дажджом.

«Не, у парапанджы нельга! Гэта выкліча падазрэнні. Нельга прысягваць увагу. Трэба быць непрыкметным. Але як быць непрыкметным у прускім шаломе? Можа зняць? Заткніся! Хутчэй, хутчэй на ўсход! Бегчы! Ляцец! Уцякаць!»

«Якая ідыёцкая штука — жыщчэ! Яшчэ ўчора ты будаваў на яго планы, але раптам пstryк — усё перакульваецца — і ты бяжыш, бяжыш, бяжыш у невядомае. Раніцай тваё жыщчэ было ўладкаваным, усё ў ім цягло плаўна, запраграмавана на колькі гадоў наперад, а ўдзень усё бурыцца. І ты ўжо злачынца. І ты не разумееш, чаму яно не папярэджвае цябе, а выбівае зэдлік з-пад ног рэзка, раптоўна. І быццам пла-

ны ты будаваў, а ўжо вісіш на нітачцы лёсу, і ступакі тваіх ног кальшаца над зямлём, як ківач Фуко...»

«Чорт вазьмі, чаму гэтыя два палякі, што сядзяць насупраць, так дзіўна пазираюць на мяне? Ну вядома. Яны думаюць, што я вар'ят. Яны бачылі, як я зайдоў у купуз ў парапанджы, а затым выйшаў у прыбіральню і вярнуўся ўжо без яе. Але можа гэта прыйшло другі чалавек... А той першы проста пераблытаў купуз. Яны ж не бачылі твару. Яго хавала сетка. Не, яны заўважылі шпіль шалому. Ён тырчаў з чорнага балахона. Так, гэтая парачка ведае, што гэта я. Ну і хрен з ім! Якое гэта цяпер мае значэнне? Яны мне не пагражают. Галоўнае, каб тыя, іншыя не пазналі мяне. Халера, які агромністы горад. Усё едзем... едзем... едзем... і ніяк не можам выехаць з-яго!»

«Так, палякі паглядаюць на мяне з асцярогай. Думаюць, я буйны. Трэба супакоіца. У мяне грымаса на твары. Усміхніся ім. Пакажы, што ты прыязна настроены. Што ты не прывід імперыі. Вось так. Усмешку павесілі. Божа! Яны спaloхаліся яшчэ больш! Зубы! Канечне, зубы. Трэба змыць гэту чортаву фарбу з зубоў. Прама цяпер устаць, пайсці ў прыбіральню і змыць. Потым вярнуцца і ўсміхніцца ім яшчэ раз. Трэба паразмаўляць з ім. Зняць напругу. Што б такое сказаць?»

— Панове едуць да Варшавы?
— Так. А пан?

— Таксама да Варшавы.

«Чорт, нешта размова не клеіцца! У купуз зноў напруга. Трэба зараз жа пайсці ў туалет і змыць гэту фарбу. Хутка Одра. Памежнікам таксама не спадабаюцца мае зубы. Бяззубы і ў шаломе. Падазронна. Пачнуць правяраць, рыща ў заплечніку. Знойдуць парапанджу і бот. Падумаюць, што я ісламскі тэрарыст. Знімуць з цягніка да высыялення. Трэба пазбавіцца ад парапанджы. Выкінуць яе ў акно. І туды ж бот. А калі яшчэ спатрэбіцца? Калі ў Варшаве ў іх таксама свае людзі? Ды ў шкада. Парапанджу мне дала Інгрыд. Адзіны падарунак, які ад яе застаўся. А бот мне не прышыюць. Так, але ён адзін. Падазронна... Нічога. У горшым выпадку адкруціць абцас, каб спраўдзіць, што там я хаваю. Шкада, з Інгрыд мабыць ужо ніколі не пабачымся. Яна нават не змагла праводзіць мяне на вакзал. Гэта было рызыкоўна. Разам нас маглі вылічыць. Толькі абняла мяне ў Тахелесе перед дзвярыма на вуліцу. Пацалавала, накрыла твар чорнай сеткай і сказала: «Бывай!».

Узяўшы заплечнік, Андрэ выйшаў з купуз. Нервова азірнуўся па баках і пайшоў у прыбіральню. Зубы адмываліся з цягкасцю. Хведар фарбаваў іх нітраэмаллю, таму неабходны быў ацэтон, альбо заставалася чакаць, пакуль фарба сама злезе з часам. Ён пасправаваў пакалупаць зубы дзесціцэнтавай манетай. Дзе-нідзе

фарба паддалася, таму ў цэлым грымаса змянілася на нешта незразумелае, падобнае ці то на зубную праказу, ці то на карыес-на-парадантозную цвіль.

«Прасцей зноў пафарбаваць іх белай фарбай. Ну, Хведар, дзякую. Не здагадаўся кінуць у заплечнік цюбік бялілаў. Добра, зраблю гэта ў Варшаве. А пакуль буду сур'ёзным. Паспрабую на мяжы без патрэбы зубоў не скаліць».

Андрэ вярнуўся ў купуз. Спадарожнікі моўчкі сядзелі і чытали. Узяўшы нейкую газету, ён зрабіў выгляд, што таксама чытае.

«Так, гэта слушная ідэя! Як я адразу не дадумаўся? Усе шпіёны ў фільмах прыкрываюцца газетамі. На мяжы ўткнуся ў яе і зраблю выгляд, што мне ўсё пофіг. Трэба толькі вышэй трымыць, каб шпіль не тырчаў. Някепска было бы яшчэ дзве дзіркі для вачэй зрабіць, каб бачыць, што вакол адбываецца. Так, добрая думка!»

Ён дастаў з заплечніка сцізорык і, прарэзаўшы дзве дзіркі для вачэй, зноў паднёс газету да твару. Скрозь свежазробленыя вочкі Андрэ ўбачыў, як два паны насупраць неяк здзіўлена пераглянуліся між сабой і з трывогай зірнулі на яго. «Чорт, заўважылі!» — раздражнёна падумаў Андрэ і нечакана спытаў:

— Панове, ці няма ў вас часам цобіка бялілаў? А то зубы лушчачца, няблага б падмаливаць!

«Яны мяркуюць, што я пісіх. Трэба падыграць — хай так лічачь. Для канспірацыі гэта нават лепей!»

Панове зноў моўчкі пераглянуліся і, адказаўшы: няма, — утрапіліся ў свае газеты.

«Пад'яджаем. Гэта ўжо Франкфурт. Хутка будзе вакзал і праверка дакументаў. А калі ўсё ж такі паведамілі? Уяўляю, як памежнікі ўзрадаўшы, убачыўшы мяне ў купуз. Выклічуць паліцыю — і бывай, Фатэрлінд. Надоўга. А калі не паведамілі, але самі чакаюць на пероне? Зойдуць у цягнік і пойдуць шукаць па вагонах. Зазірнуць у купуз і — О! Ба! Якая сустрэча! Вось ты дзе, наш дарагі! А мы цябе даўно чакаєм! Усе ногі збе-

галі! Ну добра, і што яны зробяць? Пачнуць калашмайць проста ў вагоне? Пры сведках? Уяўляю, як перапалохаюцца гэтыя палякі. Не, усё ж, мусіць, паспрабуюць выцягніць на перон. Трэба папярэдзіць паноў, каб у такім разе неадкладна выклікалі паліцыю. Тады ўжо лепш у паліцыю. Як бы гэта ім растлумачыць? Яны і так лічаць мяне ненармальным. Падумаюць, што гэта бязглаздзіца. Гэта і ёсць бязглаздзіца! Парарапоня, маць вашу, парапоня! Супакойя! Чытай газету!»

— Пшэпрашам, вы не маглі б, калі раптам мяне пачнуць выцягваць з вагона, выклікаць паліцыю?

— Пану хтосьці пагражает?

— Ды не, з чаго вы ўзялі? Я так, на ўсялякі выпадак. Люблю падстрахавацца ад любой нечаканасці.

— Добра, пан, выклічам паліцыю.

«Ну вось, ужо вакзал. Спъняемся. Пакуль спакойна. Гэтыя людзі на пероне не падобныя да іх. Так, пару пажылых бюрэргаў. Гэта студэнты. Можа, яны на тым канцы платформы? Ну не, іх людзі былі б усюды. Можа, усё ж, паведамілі? Ідуць памежнікі. Заходзяць на вагон. Вось яны ўжо правяраюць першыя купуз. Набліжаюцца. Падыхаюць да нашага. Ну, божачкі, пранясі!»

Дзверы купуз з шумам адчыніліся і па той бок газеты пачулася:

— Пашпарнты кантроль! Даокументы, калі ласка!

Андрэ адкінуў газетку і працягнуў пашпарнты. Малады памежнік крыху збяняўся ад нечаканасці, затым узяў пашпарнты і пачаў яго з асаблівай уважлівасцю вывучаць. Ён доўга гартаў старонкі, разглядаў візу, спраўджваў штэмпелі, час ад часу з цікавасцю паглядаючы на гаспадара дакумента. Андрэ замёр у напружаным чаканні. Ён адчуваў, як вены на скронях пад шаломам набрынялі, і маленкыя кроплі поту, гатовыя скаціцца па твары, выступілі на іх.

«Ну... ну, даражэнкі! Не пягні. Давай, вырашайся. А... А? А! Вось малайчына! Ура! Фу, пранесла!»

Памежнік узяў штэмпель і гучна пляснуў у пашпарнты пячатку выезду.

— Бітэ!

«Ну, дзякую богу! Пранесла! Значыць, не паведамілі. Яшчэ некалькі хвілінай чакання — і я ў бяспечы. Галоўнае, каб цяпер гэты не з'явіцца. Ну давай жа! Адпраўляйся. Колькі можна стаяць? На пероне пакуль усё ціха. Ну, давай жа! Руш! Паехалі! На гадзінку ўжо час! Ну не! Няма германскага парадку! Фу ты, чорт! Ну, нарэшце! Паехалі! Цяпер я ў бяспечы. Зараз будуць правяраць дакументы палякі. Але ім усё роўна. Ура! Ешчэ Польска не згінела! Я амаль дома!»

Цягнік паскараўся і ляцеў на ўсход. За вокнамі прамінулі прадмесці Франкfurta, металічныя канструкцыі моста праз Одру, утульныя хаткі, палі з цыліндрамі прыбрацай саломы, дарогі, пераезды. Толькі цяпер Андрэ адчуў, як стаміўся за апошнія суткі. Напружанне змянілася млявасцю, і яго пачало цягнуць у сон. Адкінуўшы ўжо непатрэбную яму штپёнскую газету, ён забіўся ў кут і задрамаў. Праз сон ён чуў, як заходзіла польская страж гранічна, пыталася пашпарнты, ён нешта адказаў, амаль не расплюшчываючы вачэй, а затым сон цалкам авалодаў ім...

Ён прачнӯцца ад рэзкага пляску дзвярэй. З трывогай зірнуў у акно. Цягнік стаяў на пероне вялікай станцыі. Каля вагона мітусіліся нейкія людзі. «Халера, рэзкія гукі пачалі палохаць мяне. Нервы зусім расхісталіся. Мусіць, гэта Познань», — падумаў Андрэ і агледзіўся ў купуз. Побач сядзела паляжальная пані, мабыць, яна ўвайшла на гэтай станцыі. Два ранейшыя спадарожнікі ўжо не чытаю газету. Мабыць, адчуўшы, што іх дзіўныя візваві ўяўляе пагрозы, яны таксама расслабіліся і цяпер драмалі кожны ў сваім закутку.

Спайдзца ўжо не хацелаася. Выцягніўшы з заплечніка мален-

кую пляшку, Андрэ зрабіў пару глыткоў. Трылога пакрысе стала адпайашь, і ён прыгадаў апошні мірны вечар у Берліне, калі яны з есаулам вялі душэўныя размовы пра Хведара Міхайлавіча, пра вайну і мір, маствацтва, звышчалавека, Раскольнікава, старую працэнтшчыцу і Нішш. Тады яны ўсё ж дамовіліся пра будучую канцэсію. Ідэя здавалася надта прывабнай, каб проста так выпусціць яе на вецер. Вырашылі, што Андрэ верненца ў Магілёў, а праз нейкі час прыедзе назад у Берлін са свежай візай. Пачатаі новых гастроляў канцэсіянеры запланавалі на пачатак вясны. А да таго часу Хведар падбяро трупу, адшукае на філімаркатах необходную амуніцыю, прыкупіць патрённую колькасць прускіх шаломаў, зладзіць павозкі ды ўтрасе шмат іншых пытанняў.

У той жа дзень з раніцы яны давалі прадстаўленне на подступах да Выспы Музея. Як і раней, ўсё прайшло нядэрнна. Канцэсіянеры зноў сабралі неблагую касу. Публіка з цікаўнасцю слухала расповеды Андрэ пра падступную змову Антанты, зверсты імперыялісту, прадажнасць тылавых інтэндантаў, пацуку, што заселі ў штабе, жахі Чарнобыля, балотных ваўкалакаў, сінюю водарасць ды гістарычны разгром іхняга палка пад Псковам у дзень 23 лютага, які потым шмат гадоў адзначаўся за Бугам як Дзень Чырвонай Арміі. Кляўся, што не вінаваты ў смерці Афелі, што Палоній сам недарэчна падвярнуўся яму пад руку. Зноў нёс ахінею пра Аўстэрліц, Напалеона, Ватэрлою. Казаў, што асабіста быў знаёмы з Розай Люксембург, Кларай Цэткін, кайзерам Вільгельмам, бачыў у Разліве Леніна, быў таемным сувязным між германскім штабам і бальшавікамі і ў сувязі з гэтым паводле службовых абавязкаў неаднаразова піў гарэлку з Камо, Арджанікідзе, Феліксам Дзяржынскім і нават з самім Іванам Васілевічам Чапаевым.

Некалькі разоў да яго падыходзіла паліцыя, але, пабачыўшы такое неардынарнае шоў, не ведала, што рабіць. У такі момант з'яўляўся Хведар і тлумачыў, што яны артысты. А гэта ёсьць ні што іншае, як вулічны перформанс, які дае іх трупу, што ненадоўга спынілася ў Берліне, перад тэатральным фэстывалем у Аўгустіне. Толькі аднойчы, калі Андрэ ужо зусім, набраўшыся нахабства, забраўся на прыступкі Домскага сабора ды пачаў з жарсцю пра паведаваць цікаўным турыстам нешта пра Страшны Суд, пра тое, што яны немінуча адкажуць за нячуласць і сквапнасць, падышоў паліцыянт і папрасіў яго прыбраць сраку з гэтай шыкоўнай паперці, перамясяціўшы яе ў якое-небудзь меней прэстыжнае месца.

У наступны дзень была субота, і з нагоды шабату Андрэ вырашыў папрацаваць толькі да трох, а потым пайсці ды нарэшце купіць гэтыя чортавыя боты для цепчы. Бліжэй да вечара, здаўшы Хведару павозку і драўляную руку, ён разам з Інгрыд выправіўся па крамах пашукаць нешта адпаведнае. У адным шматпавярховы шопе яны знайшлі патрённую пару, і фасбіндэрскі анёлак нават прымерьу яе на сябе. Пабачыўшы, як крылы анёлка раптам ураслі ў зямлю дўдума чорнымі высокімі абцасамі, крху зніжавеўшы, Андрэ хуценька сцягнуў з Інгрыд боты і пабег з імі да касы.

«Халера, а так добра ўсё пачыналася! Дзіўная реч — жыццё. Увечары ты сядзіш за столом у цёплай кампаніі і разважаеш пра старую, якой табе, дзякую Богу, не трэба забіваць для сцвярдження ўласнай годнасці, а ўжо праз дзень лёс пасылае табе менавіта гэту старую, якая сама кідаеца пад сякеру. Ты ўцякаеш ад яе, спрабуеш унікнучы гвалту, але яна ўпартая бяжыць табе напярэмы, чапляеца за ногі, б'е па шчоках, упіваеца ў руку, патрабуе, каб ты схапіў тапарышчу і апусціў цяжкое лізо ёй на галаву!»

Стараў вынірнула з цемры, калі Андрэ задаволены, у цудоўным настроі вяртаўся з Інгрыд з крамы, тримаючы ў руках вялізарную скрынку з толькі што набытымі прыўкраснымі дараўгімі ботамі. Мінаючы сквер паміж вуліцай Араніенбургер і Музейнай выспай, ён нечакана пачаў, як хтосьці за спінай паклікаў яго:

— Гэй, чувак! Пачакай!

Ён павярнуўся і ўбачыў тую самую — ідзёцку, непазбежную старую. На выгляд ёй было гадоў васімнащаць: даўгая, каротка стрыжаная, у цяжкім скуранным паліто, падобным да таго, што было на Андрэ. Побач стаяла яшчэ адна «бабулька» — ніжэйшая, нашмат таўсцейшая, у плямістых вайсковых нагавіцах з чаравікамі на шнуроўцы. У гэтай «бабкі» галава была цалкам паголеная, толькі на макаўцы мелася высіпачка кароткіх валасоў у форме счастыкі, падобнай ці то да лішай, ці то да вялікай брыдкай радзімай плямы, парослай шэрым мохам.

«Во дзяръмо! Толькі гэтых прыдуркаў нам бракавала! — падумаў Андрэ.

Абедзіве «старыя» былі відавочна чымсьці абдзяўбаныя і тарашчыліся на яго поглядам, які не прадвяшчаў нічога добра.

— Дай на піва! — нарэшце праўгундосіла першая.

Андрэ крху падумаў, палез у кішэнь і выцягнуў два эўра. У яго яшчэ заставалася надзея, што можна пазбегнуць размовы з «калчаногай і крывою» невялікімі грашымі. Але адкупіца ад непрыемнасці малой крывёй відавочна не выпадала.

— Што так мала? Давай, гані бабос! Я бачыў, як ты сёняння разводзіў лахоў калі Домскага сабору.

Андрэ пачынаў нецярпівесь:

— Я ў шабат фашам больш за два эўра на піва не падаю!

— А! Дык ты яшчэ й жыд! Хаха! Глядзі, Тобі, які вясёлы жыд трапіўся: ён нам у суботу больш за два шэкспілі не падае!

— Гэй ты, засранец! Валі адсюль! — раптам умяшалася ў гутарку Інгрыд.

— Хто засранец? Я засранец? А ну-ка, Тобі, увалі гэтай сучыць!

— Гэй-гэй, хлопцы! Спакайней! — Андрэ стаў на шляху тоўстага Тобі, які ўжо папёр з кулакамі на Інгрыд.

— Ды што з імі размаўляй? Валіць іх казлоў трэба! — закіпей таўстун і вырачыў на Андрэ свае маленъкія нацыянал-сацыялістычныя вочкі.

— Здымай шалом! — прамовіў даўгальгі, — вам марамоюм нельга датыкацца да святыніяў.

Андрэ ўжо зразумеў, што мардабою пазбегнуць не атрымаеца, зрабіў крок назад і пракрычаў:

— А не пайшоў бы ты, Адольфік, са сваім тоўстым Борманам у дупу?

Тое, што здарылася далей, відавочна: «старыя» наляяці на Андрэ як два злосныя, наруштраваныя на людзей сабакі. Адзін учапіўся ў шалом, другі пачаў калашмаціць яго кулакамі. Утварылася каша. Андрэ кінуў скрынку з ботамі і адной рукой стаў адмахвацца ад нападніка, другой спрабаваў утрымаць на галаве шалом, які вось-вось быў готовы саслінуць з яе. Інгрыд, падхапіўшы бот, што вывалиўся са скрынкі, стала хвастаць ім «бабулек» па свініх лычах. Калі не яна, шалом хутчэй за ўсё пакінуў бы галаву Андрэ. Але «старым» даводзілася адмахвацца яшчэ і ад цешчынага бота, што запавольваў іх набліжэнне да мяты.

Нарэшце яны павалілі Андрэ на зямлю і прыняліся лупшавацца яго нагамі. У нейкі момент Інгрыд з усяго размаху заехала абцасам тоўстаму па воку. Той зароў ад болю і кінуўся на яе. Андрэ скарыстаўся гэтай секундай і, зрабіўшы рэзкі рух, паспрабаваў ускочыць, але якраз даўгальгі нахіліўся над ім — і ў наступную секунду Андрэ адчуў, што шпіль шалома ўвайшоў у нешта мяккае, бышцам чэлес у жаноче цела.

Падскочыўшы на ногі, ён убачыў, што Адольфік ляжыць на зямлі і храпе крывёю, якая лъеца ў яго прости з горла. Наканечнік шалома патрапіў яму дакладна ў рот, пратыкнуўшы ў ім нейкія мяккія тканкі. Борман звар' яшельмі вачымі вылуپіўся на даўгальгага і ў паніцы залямантаў:

— Забіл!!!

Андрэ, яшчэ толкам не зразумеўшы, што адбылося, са словамі: «Што, гніда! I ты хочаш?!» — падаўся на тоўстага. Той у жаху адскочыў і, мільгаючы чэрапам з касматай счастыкай, імгненна нырнуў у цемру.

— Капец! Толькі гэтага не хапала! Трэба змыывацца! Патэлефанай у хуткую — можа яшчэ адкачыць! — Андрэ шпульнуў у скрыню цешчын бот, і яны кінуліся бегчы ў напрамку Хаакішэ Маркет. На вуліцы Інгрыд папрасіла ў выпадковага мінака тэлефон і, паведаміўшы пра месца здарэння, выклікала хуткую дапамогу.

Далей ўсё адбывалася, як у нейкім кашмарным сне. Яны дабеглі нервовыми трушком да Хаакішэ Маркет, падняліся на прыпынку у бану і селі ў першы лепішы цягнік. Праехаўшы адну станцыю, выйшлі на Фрыдрыхштрасэ і рушылі ў напрамку Унтэр-дэн-Ліндан. Адшукалі на бульвары вольную лаву, нарэшце прыслі і, запаліўшы, моўчкі сталі асэнсоўваць тое, што здарылася. Адчыніўшы скрынку, Андрэ пабачыў у ёй толькі адзін заліў.

— Чорт! Чорт! Чорт! Чорт! Яшчэ і гэта! Прыйдуркі!

— Урэшце рэшт, гэта быў напад. Калі ён нават і скапыцца, цябе апраўдаюць, — прамовіла Інгрыд, зацягваючы другую цыгарэту ад яшчэ недапаленай першай.

— Можа, ён выжыве, — з надзеяй і нясцерпным жаданнем, каб менавіта так і адбылося, адказаў Андрэ. Думка, што ён забіў чалавека, няхай нават гэта была старая счастыкай на лобе, не ўкладвалася ў галаве. Ён не быў здольны гэтага ўцямыць. Усё, што здарылася, здавалася нерэальнym трывненем, тым, што магло стацца з кім заўгодна, але не з ім.

Прызнаць саму галаву значыла прызнаць іншую реальнасць, іншую жыццё, у якое ты раптоўна ўвайшоў хвіліну таму. Увайшоў рэзка і нечакана, бышцам немаведчым трывненем, тым, што магло стацца з кім заўгодна, але не з ім. Прывескі на падставе, якія зроблены іх правадыру нейкім грабрэем шляхам увядзення ў рот

пікі прускага шалома. Адным словам, усе фашы ў шоку і маюць намер знайсці ваўкалака ды пакараць яго судом лінча.

Пры такіх раскладах заставацца Андрэ ў Берліне відавочна нельга. Трэба як мага хутчэй зінкніць з горада. Параўшыся, канцэсіянеры вырашылі раніцай адправіць Інгрыд да арабаў па паранджу, а Хведар тым часам зганяне па квіток да Варшавы...

...Падняўшыся з лавы, Андрэ спусціўся ў падземны пераход да пункта аблінену валют. Грошы ўжо сканчваліся. Прыйкінуўшы, у што абыдзенца дарога да Менска, ён падумаў, што яшчэ можа дазволіць сабе бутэльку крупніку для абагрэву замёрзлага цела. Як толькі заспана касір адлічыў патрабную суму, ён паплёўся па доўгіх, пустых у гэты час падземных лабірінтах Варшаўскага вакзала да начнай крамы. У невялікім памяшканні Андрэ зварнуўся да гандляра, што нудзіўся ў крэсле ля прылаўка:

— Бутэльку крупніку і пачак «Мальбара».

Не ўздымаючыся з крэсла, той выдаў неабходнае і, адлічыўшы рэшту, з нейкай абыякавасцю паглядзеў на Андрэ:

— Пан, мусіць, з Нямеччыны?

— Не, з Беларусі.

— Ааа... Тады зразумела, — загадкова вымавіў прадавец.

— Што зразумела?

— Калі б пан быў з Нямеччыны, я не раюў бы яму ў гэты час аціраца ў такім уборы ў раёне вакзала.

Падскочыўшы за параду, Андрэ пакінуў краму і пустыннымі лабірінтамі адправіўся назад. Вяртацца на ранішнюю месца яму не хацелася. Ён выйшаў на вуліцу перапаліць. Брат-блізнюк зноў стаяў перад ім, праўда, без пышнага асвятлення, што ўпрыгожвала яго зінкніць. Зараз ён навісаў над вакзalam змрочным гатычным саборам, з кантрафорсамі і пінакляў якога на Андрэ панура пазіралі грыфоны, аспіды, базыліёсы, аднарогі і іншыя дэманды.

Паветра радзімы з вечара таксама істотна пахаладнела. Яно было па-ранейшаму лёгкім і свежым, але з кожным удыхам Андрэ адчуваў, як маленькія калючыя ільдзінкі пранікалі ў ягоныя лёгкія. Адкаркаваўшы бутэльку, ён зрабіў глыток з рыльца. Салодкая, цяжкая вадкасць пачакла па жылах, растопліваючы на сваім шляху невялікія ледзяныя таросы, што паспелі ўтварыцца ў яго арганізме за апошнія гадзіны.

— Пшэпрашам бардзо, ці можа пандыц пенцьдзесёнт грошай на гарбату? А то зімна зусім стала!

Андр

ПАЭЗІЯ

ГАСЦІНЕЦ

«Не жыў бы ў сэрцы сум па Беларусі – я Украіну б роднау назваў».

Гэтая радкі напісаныя мною ў Львове, дзе я ў 1964–1967 гадах вучыўся на вайсковага журналіста і дзе выспявай на беларуса. Верш «Песня Украіне» з «Кастрой Купалля» перакладаны Іван Гнацюк, Раман Лубкіўскі і — Мая Львовіч:

Не жив бі в серці сум за Білоруссю – я Украіну б рідною назава.

Вось ужо больш як 40 гадоў жыве ў мяне сум па Украіне. Але пра нашу роднасць ўзаемную любасць штогод нагадваю мае сябры. І сёння я зноў сплючваю свой доўг перад імі...

Сяргей Панізьнік

Дмытро Паўлычка

Дмытро Паўлычка нарадзіўся ў 1929 годзе ў Івана-Франкоўскай вобласці. Скончыў Львоўскі ўніверсітэт. Многія яго вершы прысвечаны Беларусі. Перакладае творы беларускіх, англійскіх, іспанскіх, польскіх аўтараў. Герой Украіны.

У 1987 годзе у Мінску выйшаў зборнік лірыкі Д. Паўлычкі «Таямніцы вобліку твайго».

Дмытро Паўлычка: «Адраджэнне беларускай мовы можа адбыцца ў напэўна адбudsцца бліскавічна, як толькі запунае яна ўверсе, з парламенту, з ураду, з вуснаў прэзідэнта». («Літаратурна Украіна», 2009.)

Дзікія груши

Груши-дзічкі ў лясах на Валыні
Па вясне так шалёна цвітуць.
Там нектар з густакветкавай плыні
Пчолы ў соты глухія кладуць.

Пры даліне напружылі вуши
Арабіна, ляшчына ў кустах.
І грудочак ля кожнае груши
Неба просіць, каб крыж тут паўстаў.

Пахаваная не ў дамавіне —
У карэннях стральцовская раць.
На валынскай маёй Украіне
Груши-дзічкі, як свечкі, гарачь.

5.V.2005

Закрэсленая радкі

Нібы калючы дром у крэпасці — радкі,
Закрэсленая думкі дарагі.
Тут след майго пяtra, бязлітаснай руکі,
Нібыта выпраўляў свае грахі я.

Я іх перапішу і перакрэсли зноў,
Іх змест занадта сумны, у даокры.
Вось так, змяняючы нянавісць на любоў,
Я захлынаюся ў пранізлівай пакоры.

Скрыжальныя радкі — нібы калючы дром,
Я сам яго ірвай, шаптаў: «Мая замова».
Шкада ўсяго, што чалавечы страсці род,
Але шкада найбольш загубленага слова.

15.V.2005

Чарэшня

Зацвілі чарэшні, вішні
Па-над Лючкай на мяжы.
Быў і я там пры ўсявішні
З літарамі на крыжы.

Я каліс не бачыў свету,
Я не чуў панамароў,
Я агнямі ЗАПАВЕТУ
Празкыў свет, гукаў з муроў.

А цяпер зышоў я з неба
Да сівенькага вала.
І мне ёсё, што сёння трэба —
Каб чарэшня зацвіла.

1.V.2006

Дождж

Залева. У хлюпах тратуары
Ускрылі і пыл, і цвіль.
Чырвоныя ўсплакнуты фары
І пасівеў аўтамабіль.

Нібы люстэрачка, на плоце
Засерабрыўся пырскаў крос,
І танцавала на капоце
Як дзеўка, бліскаўка з нябёс.

Я супыніўся. Небу — страта,
Граптам, перапалохам, цьма,
І дождюс прашыў мяне, як праўда,
Калі ратунку ўжо няма.

13.IV.2006

Песня

Лістома з явара спадае,
За небакраем зноў зіма...
Любоў, гукніся, маладая!
Але каханачкі няма.

Ты азавіся, і суквецце
Гадоў у промнях задрыжысьць.
Тут не насыўся на планете,
А ўжо да іншай шлях ляжысьць.

І не шкада мне больш нічога —
Зямлю захутала імгла,
А жаль кахання маладога,
Яго бяспмертнага цяпла.

23.X.2006

Стапчаціў

Сады ў майм Стапчаціве яшчэ гудуць,
Яшчэ змяняюца ў хацінах пакаленні,
Хоць тут гісторыя цяпка, як злая ртучь —
Не знічаны маёй духоўнасці карэнні.

Я нарадзіўся тут і ўжо не адвяду
За небакрай чужы майго жыцця кардоны.
Заснуць бы пры бацьках, асеўшы ў лебяду,
І слухаць па вясне бажніцаў перазони.

О не, я не прыму паўторнага жыцця,
Але калі і ўстаць, то глянуць на даліцу —
Спаверыца: ідзе Стапчаціва дзіця
Маліца ў родны храм за вільну Украіну.

13.XI.2006

Галіна Кірпа

Галіна Кірпа нарадзілася ў 1950 годзе на Кіеўшчыне. Філолаг па адукацыі, працаўала выдаўцом, журналістам. Аўтар некалькіх пээтычных зборнікаў.

Многія кнігі для дзяцей выдала разам з мужам Дмытром Чараднічэнкам. У tym ліку і «Світ від А до Я. Австралія — Ірландія», дзе ў раздзеле «Білорусь» прадстаўлены творы для дзяцей 27 нашых аўтараў у перакладзе Г. Кірпы, Д. Чараднічэнкі, іх дачкі Оляны Руты, Наталкі Пазняк і яшчэ дзесяці ўкраінскіх сяброў беларускай літаратуры.

Галіна Кірпа перакладае творы аўтараў з Беларусі, Нямеччыны, Даніі, Нарвегіі, Швецыі. Чакае выдання перакладзеная ёю трэлогія Сяргея Грахоўскага «Зона маўчання».

* * *

Душа цяпер — як плыткі гон рабулкі.
А прыпамін — нібыта міф былы.
Ніхто не прыйдзе і не будзе гулкі,
хто ѹ скрыпне, то як тыя капылы.

Душа бы нітка: тонкая — ірвецца.
І спогадзь наша — бурбалкай на дне.
Ніхто не гляне, з ласкай не ўсміхненца,
хіба што кветка выгледкаю ў сне.

Душа — як лета бабіна — згарае.
Ёй поле — як сумётная гурма.
У вочы адзіната зазірае —
і парожыка парожняга няма.

* * *

Як вечарок мне перажыць спрасоння?

Як перабыць мне вецер і слату?

Я — кветка маку.

Можна так, што сёння

у вас пад вокнамі

бляява пацвіту?

Я доўга не ўтрываю красавання —
не маю раю, дзе не сад — чахол...

Я — кветка маку.

Мо і да змяркания

настоею юквеціць

ачужэлы дол.

* * *

Вось і лісточак з абрэсенай груши

пайшоў на той свет.

Сад акалелы душу запарушиў

і мерзне, як той парапет.

Кожны загляне — і вецер, і воран,

нават нячысты дух...

Змрочная моўчадзь... Устылай прасторы

душа мая — зыбкі пух.

Хай і яна прысядае ў галінках,

дзе вецер, дзе воран сеў.

Дайце сустоіца, дайце пахлімкаць

адменнай, такой, як не ўсে...

Усяго-усягусенькі дзень

Жыццё — усяго-усягусенькі дзень,
у якім:

мама і тата —

імгненна стречা

на свеце дзяцінства,

сама я —

непрачытаная кнішка,

маё дзіця —

казолька

у наўпроцьветравой дарозе,

каханы —

рэха

у забытай Богам крыніцы.

* * *

Удосталь дажджкоў.

Аж замнога нягody,

дакуکі калюжкай,

маркоты слаты.

А нашае неба чакае пагоды?

Адсунуць вятры каламуць нематы?

Калі ўжо абудзіць адліга даліну?

Калі дно Дзясны зноў асвеціць вякі?

А то новы вырай спаўте Украіну

і — жах! — не пазнаюць яе жаўрукі.

А мы хто?

— Я украінец, —

лепятнуў зяяц.

— І яшчэ украінец, —

праляпаў воўк.

— А я ўжо украінец, —

прагнену каларадскі жук

дый гам-гам

бульбяны лісточак,

на якім сядзеў,

і стаў надалей калараціць.

— А мы хто? А мы хто? —

бубніць розная сматкаўня, і пташня,

усяляка дудзенне, загуменне,

— А мы за кан-са-лі-да-цы-ю!!!

* * *

Аксана Сенатовіч

Аксана Сенатовіч нарадзілася ў 1941 годзе ў мястэчку Беражаны на Тэрнопальшчыне. Пасля заканчэння Львоўскага політэхнічнага інстытута працаўала інжынерам, у навукова-даследчым інстытуце.

Выдала некалькі пээтычных зборнікаў, у тым ліку і для дзяцей. Разам з мужам

Уладзімірам Лучуком любіла наведваць

Беларусь для ўстанаўлення творчых кан-

тактав. Зарана адышла з жыцц

ПЕРАКЛАДЫ

ДЗЕСЯЦЬ ВЕРШАЎ

Паўло ВОЛЬВАЧ

Пераклаў з украінскай Уладзімір
НЯКЛЯЕУ

Верыца не ветру — цішыні,
Сівізне па летах і па зімах.
Але ж ноч!.. І ўноч плысувць агні —
І цякуць па дрэвах, па ўспамінах.

Чуеш?.. Слухай: дрэваў абалонь
Жывіць гул з прадонняў незапёртых,
І няўлоўна, як да скроні скронь,
Жылка ў жылку — галасы ўсіх мёртвых.

Шапаціць, стаяць дарог наўзбоч,
Шэпты іх — да болю, да крыві нам...
І няўлоўна: Україна... ноч...
Хай няўлоўна.
Але ж
Україна!

Ну і што, што недзе там Амерыка,
У якой валтузяцца народы.
Вунь дзяўчо, і праз хвіліну — Жмерынка,
І табе ў той Жмерынцы на сходы.

А дзяўчо мільгне за агароджаною,
У сучемках знікне, прападзе.
Прыйдзе да кагось, як нач, прыгожая...
Жмерынка.
Амерыка.
Што дзе...

Жыццё бяжысьць па вуліцы дзяўчынкаю,
А ўслед за ёй — са мною пад руку —
І жаль, і хмель, і музыка, што чыркае
Аб неба птахам, чоўнам абраку.

I, як вясёлка, вертыкальна выгнуты
Шлях ад радзільні аж да цвінтару...
У этым свеце і абраў, і выбраў я
Дарэшты ўсё. І рэшту дабяру.

Паўсяю вяты, як злодзеі залётныя.
Крыўі лятучай невядомы спын.
Яшчэ — жанчыны залатымі плоткамі
У срэбнае вадзе, дзе ты адзін.

Яшчэ вунь там, над кручаю быліннаю
Паўстаў Шаўчэнка — ветры корміць
з рук.
А што яшчэ?.. А плынь нябес няспынная
На Стэп,
на Ніз,
на Луг,
на Базаўлук...

Жніва чакаеш па сяйве,
На бруку між каменняў сцертых
Шукаеш кветкамі ў траве
Жывых між нежжых і мёртвых.

«Пустое!..» — між крыжоў і пліт
Спяшаеш і ўціскаеш плечы,
Блukaеш — сам себе егіт —
Сам цемрадзь у сваёй пустечы.

За рог, праз арку — і наўкол
Пад месяцам над мінарэтамі,
Як з неба скінуты, Падол
З непрачытанамі прыкметамі
Часоў і новых, і бытых,
Што між віламі сталі стыкамі.
...І памінальныя сталы
Пад зоркамі над базілікамі...

Няхай хаўтурным святарам
Зазывчай адчуваць агонію —
Ён Храм. Ён Замкавы. А там —
Шукаць шляхі на Македонію.

Няма ні змен, ні вінграну* замены.
Веніамініч... Верши з вены ў вену...
Пах валяр'янкі, плямы настале.

Чырвоны ліст на парапене стыне,
Знатоўпу позірк раптам страліяне,
І зноўку тло асенняй ломкай плыні...
То ж я — на тле.

Тысячавокай запарожскай змовай
Здаля ці зблізку раптам блісне слова,
Якое не забыць і не пазбыць,
На лаву ў парку і ў дзясятку «марку»
Са мной сядзе, падае цыгарку,
Пытаемца: а тут табе кім быць?
(А паўз ўсё мігціць, бяжысьць, ляціць...)

Я прамінаю браму ў голы скверык,
Ад ветру падымачы каўнерык,
П'ю на Падоле цъмянае віно,
Па вуліцы, што на вачах радзее,

Іду сабе, прыдумваю надзеі
І долю, што прыдумана даўно.

*Маецца на ўвазе паэт Мікола Вінграноўскі.

Што ў навінах? Зіма як зіма.
Снег... І дым над гарбамі гарбее.
Вінграноўскі пайшоў — і няма.
Як шарэў, мост Маскоўскі шарэў.

Плюс, такое, пра што ѝ не сказаць,
Што чуваць з-пад зямлі — незямное:
Хутка — цалкам усім вакрасаць,
А на чэрць — ужо гэтай вясною.

У акладзе лістападу
Толькі золата адно.
(А цікава: з Цараграду
Зянне Кіева відно?
З гэтых, быццам на карціне,
Бегам круч — бы ветру ўслед?
...Тонкім ревуцца павуціннем
Сны-трызненні пра сусвет,
Пра бліскучы, пра лятучы,
Пра няўлоўны свет хімер
З гэтай, скінутай на кручы,
Музыкай нябесных сфер...)

Б'юць па сферах бліскавіцы,
Па зямлі ідуць жанкі...
Вось жа ідуць... І залаціца
Завіток каля шчакі...

Так склалася: сярод усіх адна
Жанчына. Восень. Сінь. Распуснымі губамі
Цалуе, шэпча штос, знікаючы, яна.
Хістаючы дымы. І Кіеў — за гарбамі.

Здзіўляйся сам сабе. І ўсё, як ёсьць, прымі,
Пранізаны, як пыл, сурмою залатою.
Свет неба і зямлі стаў крыламі тваймі —
У пыле залатым ты ўскрыліш над сабою.

«МЫ ВА ЎСПАМІНАХ АЖЫВЕМ НЕ РАЗ»

Восіп МАКАВЕЙ

Пераклаў з украінскай Сяржук Сыс.

21 жніўня ва Украіне адзначалася 85-гадзе з дня смерці таленавітага пісьменніка, сатырыка і публіцыста Восіпа Макавея (1867–1925), творчасць якога доўгі час была незаслужана паўзабытая. Адзінай ягоная книга «пры Саветах» «Вибрані творы» выйшла ў 1954 годзе. Між тым ён падтырмілаваў песьні канцакты з Іванам Франком і Лесім Украінкам, пісаў сатырычныя фельетоны і гумарыстычныя навэлы, скіраваныя супраць буржуазных дэмагогаў і «масквафілаў».

Але асобнае месца ў ягоным літаратурным наследстве займаюць пэտычныя творы: верши і паэмы, у якіх найбольш раскрыўся нацыянальныяхарактар творчасці Макавея, ягоны рамантычны лірызм і бязмернае шанаванне роднага краю — Галіччыны. Нездарма некаторыя ягоныя творы сталі народнымі песьнямі.

Некалькі вершаў Восіпа Макавея ўпершыню публікуюцца ў перакладзе на беларускую мову.

Наляцела куля з поля,
зазвінела, як пчала, —
Божая, адбудзься, воля,
гэх, казацкая ты доля, —
грудзі куля апякла.

Ўпаў казак, устаць не можа,
наваколле аглядае;
«Ах, Карпаты, як тут гоўса!
Не ўміраць, а жыць тут, Божа,
ды забілі неспадзеў.

Толькі ў шасція, што ўміраю
на зямлі маіх братоў;

толькі ў жаль, што не спазнаю:
можа, з рук іх тут канаю
за правіны шчэ дзядоў.

Дый гатовая магіла,
не магіла, а гара;
досьць, душачка, тужыла,
дзе ты, Україна міла, —
так далёка да Дняпра».

Без кітайкі, без каліны
нахавалі на вякі,
толькі вецер Верхавіны
папёс вестку да радзіны...
Што за горкі лёс такі...

СОН

Ціхі сон гарамі ходзіць,
За сабою шчасце водзіць.

Лес шуміць як быццам цішай,
Свае кветачкі калыша.

Спіце, сінія званочки,
Ружы, змружце свае вочки!

Не шумі ты, гай зялёны,
Вецер, адпачні, сцюдзёны.

Спяць няхай салодка краскі,
Хай ім сняца сны, як казкі.

Неба ж як запунсавее —
Сонца іх малых сагрэ.

І сагрэ, ѹ пацалуе,
І ў сусветы павандруе.

Ціхі сон гарамі ходзіць,
За сабою шчасце водзіць.

КРЫЖ

І тут між скалаў крыж!

Вось край заганны!

Куды ні глянеш, Бог укрыжаваны.
Няма тут ведаў, толькі — бездань веры,
І ўсёды рабскіх шыбеніц без меры.

Зямлёю песні вольныя лунаюць,
А людзі божай літасці чакаюць.

Паганяць твар асветлены прыроды
Ліхім канцом Хрыстовае прыгоды.

А самі д'яблавымі йдуць шляхамі —
Звяругі ад калыскі аж да ямы!

О, Хрысце, глянь: як тыя Юды і Пілаты
Чакаюць ад Цябе нябеснае адплаты!

Крыжом Тваймі аздобіўшы сумленне,
А сэрцы іх, нібы крыжы — з каменя.

І шыбеніца ў хатах іх ёсьць Богам,
А Ты стаіш, Ісусе, за парогам...

Калі памром і ўзыдзем палынамі,
Мы ва ўспамінах ажывем не раз,
Аж покуль побач з нашымі касцямі
Заснунуце, хто памяталі нас.

І з намі смерць адружица дазвання,
наши пыл па свеце вецер параздзьме...
Вясна надыдзе, прыйдзе час кахання,
а нас ніхто не ўспомніць анідзе.

Ды выйдзе некалі самотная дзяўчына
Пагодным днём у ціхамроіны лес —
І сініе срэці ёй без дай прычыны,
І ейны дзень ад слёз памеркне спрэс.

Тады яна пабачыць нас, пачуе,
Нібыта сон і казку з тых гадоў,
Прымружыць вочы, цяжка засумуе,
Заслухаўшыся ў ціхі сон лясоў.

► РОЗГАЛАС

Святлана Алексіевіч: МЫ Ў БЕЛАРУСІ ВЫПАЛІ З ЧАСУ...

Перакананыя, што гутарка
Віталя Цыганкова са Святланай
Алексіевіч дапаможа
не толькі наблізіца да
творчай псіхалогіі вядомай
пісьменніцы, глыбей
зразумець ейныя творы,
але і падштурхне чытачоу
да ўласных дыскусійных
разважанняў.

Мы запрашаем літаратаў і крытыкаў да «завочнага» круглага стала, каб выказацца наўконт агучанай у прапанаваным інтэрв'ю тэзы: «Без расійскай культуры мы будзем правінцыяй і мала каму цікавымі». Што страчвае і што набывае нашая нацыянальная творчасць ад такой прывязкі? Ці стаўся б Быкаў Быковым, калі б яго перакладалі і друкавалі не па-расійску, а, скажам, па-польску ці па-шведску? І, наогул, што за феномен — «куст славянскай культуры», «славянскі арэал»? На чым ён трывамаецца і дзе ягоны «цэнтр»?

Аб tym — новыя гутаркі ў наступных нумерах «Літаратурнай Беларусі»...

«Мяне зачароўвае тэма смерці»

Віталя ЦЫГАНКОЎ:— Праз усе Вашыя творы прасочавацца трагічнае ўспрыманне рэчаіснасці. Гэта такі прадуманы літаратурны ход, калі, напрыклад, аўтар у жыцці байца крыві, а піша крывавыя дэтэктывы? Ці тое, што Вы пішаце, сапраўды супадае з Вашым светаадчуваннем?

Святлана АЛЕКСІЕВІЧ:— Можа быць, якраз страх смерці — галоўная рэч, якая мне цікавая. Гэта асноўнае чалавече пытанне. Асабліва гэта адчуваецца цяпер, увосень, калі ўсё вакол памірае.

Што тычыцца прафесійнага разліку, то яго не можа быць. Калі я пачынала пісаць «У вайны не жаночы твар», мне такое ў галаву не прыходзіла — нешта напісаць так, каб спадабацца чытачу...

Я вырасла ў вёсцы, пасля вайны, я нарадзілася ў 1948 годзе і памятаю толькі аповеды аб смерці. Мае бацькі, сельская настаўнікі, жылі ў вёсцы, дзе была страшная бедната і бясконыця гутаркі аб смерці. Вясковая людзі — прыродныя людзі, яны ўмеецца і без Дастаеўскага звязаць гісторыю і прыроду.

Але, мабыць, толькі годам нараджэння гэта нельга расцілумачыць? Напэўна, можна знайсці пісьменнікаў, Вашых аднагодкаў, якія пішуць нешта лёгкае і вясёлае. Мусіць, справа ў асобе пісьменніка, у Вашай асобе?

— Можа быць, гэта адна з маіх глыбокіх дзіцячых траўму. Пасля вайны людзі ні аб чым іншым не казалі. Колькі я сябе памятаю ў дзяцінстве — жанчына плача на лавачкы і просіць Бога: «Хай бы

ён хоць без ног вярнуўся, я б яго на руках насіла».

Я не думаю, што так уладкаваныя мае вочы і вуха, што я толькі ГЭТА улоўліваю. Я была знаёмая з Ганнай Паліткоўскай і магу сказаць, што яна была траўміраваная вайной, яна не змагла зберагчы псіхіку. Але я спадзяюся, што я захавала раўнавагу, іронію і радасць жыцця. Зрэшты, для гэтага ёсць вершы, музыка, чалавечыя сутэрнчи.

Калі выразна сфармуляваць, то — так, мяне зачароўвае тэма сыходу. Куды? Навошта? Як быць да гэтага гатовым? Але я не люблю хадзіць на пахаванні і, у прынцыпе, не хаджу. Да таго ж чалавека, якога ты ведаў і любіў, ужо няма, гэта проста абалонка.

«У мяне аголеная скура, я не магу абараніцца ад болю»

— Аляксандра Андрыеўская напісала ў часопісе *ARCHE*, у артыкуле пра Вас, наступныя слова: «Алексіевіч займаеца свядомым калекцыянаваннем чалавечага болю».

— Дурсасць, гэта найпоўная дурсасць. Гэта трэба быць нейкім робатам, каб калекцыянаваць боль. Усё жыццё і так працятае болем.

Можа быць, у мяне сапраўды аголеная скура, я не магу абараніцца ад болю. Занадта шмат яе вакол. У Еўропе, дзе я шмат жыву, яна прыхаваная за камфортам, за культурай, а ў нас усё тырчыць і заклікае. І як тут праісці міма? У мяне не атрымліваецца.

— Вы лічыце, што без гэтага, без такога абвостранага адчування, не можа быць вялікага пісьменніка?

— Думаю, што так. Калі ўспомніць сур'ёзных пісьменнікаў, то ў іх ва ўсіх скура вельмі тонкая. А інакш і пісаць нельга. Тады трэба пісаць дэтэктывы, як Данцова.

Праўда, у мяне з гадамі запас трываласці вычэрпваецца. На

— Атрымліваеца, што шчаслівы чалавек не можа стаць пісьменнікам?

— Заўсёды шчаслівым можа быць толькі ідыйёт. Ёсць фрагменты, хвіліны шчасця ў жыцці. Але як можа чалавек быць шчаслівым, калі вы чытаеце навіны, а там — маці забіла дзіця, кагосяці зноў застрэлілі. Якое тут можа быць шчасце? Я не ўмейо быць шчаслівай, калі бачу ў Расіі бездаглядных дзяцей.

— Гэта вы дзе-небудзь у Эфіёпі не былі...

— Я была ў Індыі. Там натыкаешся на жывыя дзіцячыя шкілецікі. Але ты не можаш яму нічога дайць, бо на цябе накінуцца іншыя дзяеці і разарвуюць.

— А багатая вуліца, дзе жывуць мае выдаўцы, зачыняеца на замок. Трэба патэлефанаваць, і тады вас пусцяць. І як тут быць шчаслівым?

— Але калі б усе нармалёвыя людзі разважалі так, як «думаючыя людзі» (маўляў, як можна быць шчаслівым, пакуль усвець столькі гора), то ўсе б сталі шызафранікамі...

— Я не магу сказаць, што я няшчасны чалавек. Я ведала кахранне, сяброўства, я выгадавала дзіця — увесе гэтыя чалавечы набор у мяне ёсць. Але калі вы «думаючы трыснёгі», то вы бачыце свет шырэй. Ён для вас праўзіцей.

— У адным інтэрв'ю Лявон Вольскі сказаў фразу, якая мне вельмі спадабалася: «Я нават заказныя рэчы пішу з натхненнем». Ці ёсць у Вас такая мяжа, калі Вы адчуваеце: нешта трэба напісаць, каб спадабацца чытачу або крытыкам?

— Вось тут я шчаслівы чалавек. Калі напісала «У вайны не жаночы твар», я стала абсолютна вольным чалавекам. Пасля гэтага я радка не напісала, калі мне не было цікава.

Форма, якую я абрала ў літаратуры, вядома ж, не выпадковая. Адно з наймацнейшых узрушэнняў было, калі я прачыгала «Я з вогненнай вёскі» Брыля, Адамовіча і Калесніка. Я якраз у той час шукала сябе ў ўбачыла, што гэты жанр мой. Адразу ўспомнілася вёска, маё ўкраінскае і беларускае дзяцінства — і гэта супала с меней. Тут не было ніякага

разліку. Які разлік можа быць у кахранні, калі чалавек знайшоў сябе, свой працяг?

«Без расійскай культуры мы будзем правінцыяй і мала каму цікавымі»

— Вы называеце сябе чалавекам расійскай культуры. Што Вы ў эта ўкладаеце?

— Я, вядома, сфармаваная расійскай культурай: Даставеўскім, Талстым, Чехавым. Калі б у міжыцці не было расійскай культуры, то мае книгі аб вайне, Чарнобылі былі б іншымі. Мне прадметны свет як такі мала цікавы, мне цікавы свет думкі.

Беларуская культура іншая, яна аб іншым. З беларускіх пісменнікаў мне бліжэй усяго Кузьма Чорны ў сваіх філасофскіх рэчах, Міхась Зарэцкі. Там я бачу філасофічнасць, якая мне блізкая.

— Можа быць, у нас столькі людзей расійскай культуры толькі таму, што ў савецкай школе Някрасава і Бялінскага вывучаці больш, чым Шэкспіра і Сервантэса? Але Някрасава не Шэкспір. Расійская культура значная, але яна займае, пры ўсёй павазе, скажам, 10 адсоткаў сусветнай культуры.

— Мы ўсё-такі адзін куст славянской культуры. Прычым тут Шэкспір, гэта цалкам іншы свет, няблізкі нам свет. Мы жывем у гэтym арэале і, вядома, галоўнае тут расійская культура. Мы славянскі арэал.

— Але ў любой чэшскай або польскай школе (там таксама славяне) расійской культуры адададзеныя свае 10 адсоткаў як часткі агульнасусветнай. А ў нас — і ў школе, і ў тэлевізоры расійскае душыць усё астатніяе.

— Мы жылі ў адной краіне.

— Ужо 20 гадоў у розных краінах живем... Вы выступаеце за культурную прывязку да Расіі?

— Так, я лічу, што без расійскай культуры мы будзем правінцыяй, мала каму цікавымі далей той жа Чехія і Польшча. Але ў мяне моцная мага беларуская частка, і ў расійскім коле я заўсёды бачу, што я іншая.

— Вы — беларуская пісьменница, але пішаце на расійскай мове і завеце сябе чалавекам расійской культуры. Не ці бачыце Вы тут супярэчнасць?

— Гэта не мая супярэчнасць, гэта супярэчнасць часу, у якім апынулася нашая краіна. Мы ж живем на абломках імперыі. Але, у прынцыпе, я пішу гісторыю ўтопіі, якая размаўляла на расійскай мове. Па-беларуску я была б не роўная сама сабе. Мяне цікавіць наогул чалавечая прырода ў экстремальных ситуаціях.

«Мы ў Беларусі выпалі з часу, мы нікуды не рухаемся»

— Вы спадзяецеся атрымаць Нобелеўскую прэмію?

— Я нават аб гэтым не думаю. Хоць ведаю, што я ў спісах. Мне спадабалася фармулёўка, з якой мяне вылучылі: «за стварэнне энцыклапедыі чырвонай цывілізацыі». Мне падабаецца, што хтосьці зразумеў, што я раблю.

— Гэтыя некалькі месяцаў Вы знаходзіцесь ў Беларусі, але вялікую частку часу праводзіце за мяжой. У Вас не зблілася адчуванне дома, Вы не бlyтаецеся, дзе «тут», а дзе «там»?

— Я жыву тут. Яшчэ год праўзівуся за мяжой, потым вяртаюся дадому. 10 гадоў там — ужо годзе.

Я паехала, таму што бачыла, што тут, на барыкадзе, «звужаеца зрок», замест чалавека ты бачыш мішень, ты прывязаны да «рэвалюцыйнай» тусоўкі. Гэта быў шлях майго асабістага вызвалення ад нейкіх клішэ і старэтышаў. Хацелася ўбачыць свет шырэй, застацца мастаком, а не Дзям'янам Бедным.

Да гэтага мяне падштурхнуў Чарнобыль. Стала зразумела, што няма асона маленькай Беларусі, а ёсць праста людзі, уся Зямля. Мне хацелася паглядзець на свет, каб зрэнка пашырэла.

— Як Вы ставіцесь да таго, што Вашыя калегі-пісьменнікі ідуць у палітыку? Самы апошні і яркі прыклад — Уладзімір Някляеў...

— З усіх патэнцыйных прэтэндэнтаў мне падабаецца эканаміст Яраслаў Раманчук. Час дылетантства ў палітыцы мінуў. Мне здаецца, у Раманчука ёсць праграма, а ў астатніх — любоў да Радзімы.

Валодзя Някляеў — ідэаліст, ён рамантычна думае, што можа выратаваць краіну. А ў мяне меркаванне, што ратаваць яе сёння павінны эканамісты, людзі, якія ведаюць, што такое бюджэт, ВУП і гэтак далей.

Мы ў Беларусі выпалі з часу, мы нікуды не рухаемся. У гэтym сэнсе Лукашэнка — трагічная і камічна постаць для нашай гісторыі. І людзі цяпер яшчэ больш баяцца зменаў, таму што час, калі ўсе верылі, кудысьці імкнуліся, ужо мінуў.

Часам пытаюць, чаму я не займаюся палітыкай. Але мая справа — пісаць книгі. Дадумваць нейкія рэчы і ідэі да канца — вось чым павінен займацца пісьменнік. У яго пад рукой і сучасніцца, і веначніца. А калі ты становішся палітыкам, ты спрашчаш праblems.

Я сустракалася з вялікімі палітыкамі, презідэнтамі, і нават самая лепшыя з іх глядзяць на свет прасцей, занадта заганяюць сябе ў сённяшнія. Мне на такім узроўні ідэі не цікавыя. Хочацца праўзіць чэсна, і што цяжкай усяго — перад самім сабой. Быць сумленным чалавекам, і ў той жа час быць адкрытым свету... І яго болю...

«Свободныя новости плюс».
Пераклад з расійскай.

MEMORIA

АЛХІМІК, КАЗАЧНІК, ЖАЎНЕР

Прадмова доктара мастацтвазнаўства Яўгена Сахуты называлася «Пра Дубінку і выцінанку». Была яна напісаная да кніжкі выцінанак, якую з розных прычынау я так і не выдаў, хоць і падступаўся да яе гады са два. Сёння пачуваюся ўдвая вінаватым за гэта, бо з раніцы на сایце не-залежніцкага радыё ў рубрыцы «Вянок памяці» прачытаў, што заўчора пакінуў нас, пайшоў у лепшы свет Вячаслав Андрэевіч Дубінка.

Пазнаёміўся я з ім завочна, калі быў яшчэ студэнтам-філфакаўцам і зачытваўся надрукаванымі ў «Маладосці» авантурна-прыгодніцкімі аповесцямі «Не плач, душа моя!» і «Браты святой ночы». Падаліся яны абсалютна адметнымі, напісанымі нязмушана, нібыта на адным дыханні. На палях часопіса і па самім тэксле клаліся бясконцыя пазнакі, а ў мой тагачасны творчы нататнік перакачаўвалі шматлікія слуцкія ды, падазраю, прыдуманыя аўтарамі словы-наватворы, прымайкі ды прыказкі...

Пазней разнаёміліся, неўзаметкі зблізіліся на беларускіх імпрэзах, выставах дый дэмманстрацыях, на якія дзядзька Слава прыходзіў з нязменным важкім скуранным куфрам на баку і з фотаапаратам на грудзях.

З прадчуваннем чароўнага спускаўся па бетонных прыступках у ягоную майстроўню на вуліцы Ленінградскай, што непадалёк ад стацічнага чыгуначнага вакзала. У жыцці многае прадвызначана зараней, і суседства з вакзалам, мабыць, няраз нагадавала дзядзьку Славу вучобу ў тэхнікуме чыгуначнага транспарта ды працу на вайсковых аўтаках. Арыенцірам майстроўні служыла крама «Aurum» («Золата»), агульнымі з ёю былі і ўхаудыны дзвёры. Але сапраўдане золата беларускага мастацтва было якраз у сутарэннях, у пісменніцкай студыі і ў мастакоўскай лабараторыі, дзе нібыта сярэднявечны алхімік ператварыў ён у золата, здавалася б, пабывовыя і звязкія рэчы: паперу, скuru, кардон. Цудадзейнічай мэтр андэграунду і з хімікатамі, выцінану нажнічкамі і скальпелем, высякаў разнастайнімі і мудрагелістымі самаробнымі прабойнікамі, рэзакамі дый іншымі інструментамі, найменні некаторым з іх даваў сам.

Кім толькі ні рабіў і чым толькі ні займаўся дзядзька Слава! Працаўаў прарабам будаўнічага ўпраўлення, буда-

ваў ракетныя пляцоўкі на Палессі, быў цеслем, мулярам, брыгадзірам комплекснай брыгады, тэхнікам-пучыцем, кухарам на кацеры, механікам на рыбaloўным тралеры, геолагам па «прымус», пераплётчыкам. Даводзілася яму рабіць штучныя кветкі на продаж, сплаўляць платы па Енісею, ганяць коней па Алтаі, скубсці жывіцу ў Краснаярскай тайзе, бо лічыў, што рамяство — не вясло: за плячымі не цягаць.

Ці не ўесь Савецкі Саюз аблазіў ён з «лейкай» і блакнотам. А ўжо Беларусь абхадзіў уздоўж і ўпоперак, здымоўчи, занатоўваючы, дзівячыся родным мясцінам. Але пасля кожнага падарожжа з радасю вяртаўся дадому.

Мудры і праніклівы, крытычны і самакрытычны, іранічны і самаіранічны, годна і з гонарам паказваў ён фотаальбомы «Бабруйск», «Брест», «Магілёў», «Нясвіж». Марыў, што некалі пабачаць свет сотні, калі не тысячи адзінатаў разам з Георгіем Ліхтаровічам кадраў — выявай беларускіх храмаў.

А як іскрыліся вочы Майстра, калі паказваў ён аркушы і альбомы ці не галоўнай справы свайго жыцця — выцінанкі! Не будзе перабольшаннем сказаць, што менавіта ён адрадзіў гэты від народнага мастацтва, амаль што забыты ў пяцідзясятых гады мінулага стагоддзя, і мае ці не сотню паслядоўнікаў, аматараў гэтага віда народнай творчасці...

Жыў ён, штодня чакаючы дзівосаў і падарожжаў у дзівосныя краіны, а вось казкі і чарговыя святы тварыў сам...

Развітліўся з ім на ўправе Беларускага Народнага Фронту пад бел-чырвона-белымі штандарамі, і было гэта глыбока сімвалічна — пайшоў на спачын адзін з жаўнероў Беларусчыны, народжаных у далёкім і трагічным 1941 годзе.

Лёг долу яшчэ адзін дуб, яшчэ адзін волат айчыннае культуры, яшчэ адзін нашчадак слáўных слуцкіх гаўстанцаў.

Пухам яму зямля! Добры спачын і заўсёдная слава!

Уладзімір СЛУЧЫКАЎ

У дзень развітання, 12 жніўня 2010 года

Вячаслав ДУБІНКА

АБРАЗКІ

*Лепіш малы рублік,
чым вялікі дзяякі*

Улас Каржакевіч — ветэран сётае дывізіі. У трыщасць дзясятых на баявой танкетцы з чырвонымі ваярамі ўзяў Пінск і смаліяну з саракапяткі па фарнаму касцёлу. І доўга шкадаваў, што мазануў па мураванцы з крыжкам, паклаўшы намертывікі каровак на лукі.

Улас не ваяр, грудзіну у гарачых баталіях пад кулі не падстаўляў. Пасада ў яго адказная. Галоўны бухгалтар дывізіі. Начальнік па дывізійных фінансах.

— Я не бухгалтар, а начальнік, — удачлівай пакрыўдзіўся падпалкоўнік. Панімаеш, блытаючы бухгалтара дражджавога завода з дывізійным начальнікам па фінансах...

Коціца вялікае свята, траўніцкі гучны бубен перамогі. Уласу на тыдзень, паўтара німа спакою. Маладым ваярам-танкістам хто раскажа, як адчайна біліся з фрыцам за раку Днепр. Пад Курскам дугу фрыцам зварынулі, крупаўскія панцыры крышылі. Пра слáўную пяхоту слáўцо хто скажа? Павучыцца, байцы-маладзёны, як за партыю біцца! З адной супрацьтанкавай на варожыя акопы перці.

Усё б лахва, але Уласу не дае жыцця Цімох Кукарэка. Куды Улас, туды і ён, яны ж суседзі, клямка ў клямку. Цімох — акопнік з трима вышвільмі медалямі і з адной сяржанткай нашыўкай,

а Улас багацей. Паўтара дзясятката медалёў і тры вялікія зоркі на пагонах.

Пераможныя дні коціца, Уласу не міцьтраплюць гуманітарную пайку, як «пачотнаму» ветэрану. Уласу ў свой час перапала і цёплая шапка ад роднага генералісімуса, а вось ад немцаў пераможаных — шакаладкі, цукеркі, кава, курка. Акопніку падкінулі ўсяго толькі кіло грэчкі, пачак макаронаў і дзіўны нож — сцізорык, які прыляпяе па небе з Бразіліі.

На дзень «слéзны» на вуліцу Грыбнью прыбягает аўтабудка, размаляваная, у «бантах» і на харошых колах. З музыкой, з бубнамі ого як ветэранаў шануем! Улас мундзір на плечы і да аўто. Следам за Уласам пакільчыгай і акопнік, адно фрэнч салдацкі прыхапіўшы з баявымі ўзнагародамі. Сустрэлі ветэранаў у вайсковай вучэльні. Хлеб-сольцам пачаставалі.

Улас сеў за сукно, акопнік пры масціўся побач. Улас падхапіўся і рушыў да шлакоўні з аплеценымі дулямі, пачаў завучана, на ўрастай ноце:

— Ламанулі мы хрыбет фашыстам на ўсіх франтах, пёр Гітлеруга, хвост паджакаўшы...

Не выцерпей, падскочыў акопнік і рашуча даў адлуп:

— Бухгалтар ты, а не баец. Паперкімі баявия мазолі набіваў, а я ж зямлю жор, крывёю адпльёвавочы...

Начыста сапсаваў урачыстасць настырны акопнік. Скончылася святочная імпрэза. Улас ўручылі грамату-ганароўку, а вось акопніку паклалі дваццаць п'ять тысячай новенкімі сорткамі. Спешаны нечаканым багаццем, акопнік хітраньку зірнёў на ваяра-бухгалтара, засмияўся:

— Мне лепш такі во рублік, а табе згодзіца і вялікі дзяякі на залатай каёмачцы.

Вёска ў дым п'яная, а сонейка толечкі закацілася

Вёска Бастынь скавалася-згубілася ў глухамані Лунінецкіх лясоў і балот. Дзень дагараў, сонца лена кацілася за небакрай, чырвоная пацалункі рассыпаючы. Звыклыя закідан-пасядзелкі ў старшыні сельсавета. Хата ладная, пакой прасторны, вокны вялікія, лаўкі шырокія, закусь свая.

Бухае мясцове начальніцтва, па душах шчымлівую гамонку вядзе. Натхніе свая мутная чарка, пажоўкля скварка, салёны агурок і салодка-чырвоная бурачок. І прычына не абы-якая. Правадыр у сваім бетонным логаве чынавенскай хунце чубы падчыпурвае, патыліцы гультаям чэша. Народ балотны ўсцешаны: бацька жылы рве, каб сярмяжны народ кусманістую скварку меў. У люда бастынскага ад тэлеселектара душа цешыца, рука да чаркі сама цягнеца, вяскоўцы ад пачутага і бачанага ў захаленні. Давай новую чарку, гурок на гнілы зуб, вачэй не адарваць ад пуката-мутнага экранчыка старэнькага «Гарызонта», лебядзінная песня здыхаючага белпрама.

— Наш вусаты дае пытлі! Дармаедаў пропыма. Дрыжка, халішчыкі!

— Чаго дзівіца. Зладзюкоў вунь колькі! Адзін крадзе, другі прадае, трэці капейчыну ныкае. Пяты ў мянятоўню бяжыць, мала яму напілілі з крадзенага.

На пукатым экране правадыр балотнае галаты разагрэўся, трэцюю гадзіну малоціць, што збожжавы камбайн на палеглыем жыце. Раптоўна адчыніяўца дзверы, у праёме паказаўся галава ў хустцы. Галасістая жонка калгаснага агранома не супакоіваеца, каторы раз галаву шчэміць. На ўсю моц зарадаўла:

— Расселіся, п'яноты! Балбатуна не бачылі? Сабачага будана за жыццё не скляпаў, а таўч! З папругай і дурань пабегае! А вам альбы толькі пойла глытаць. Авой да чаго дажытліся. Вёска ў дым п'яная, а сонейка толечкі закацілася.

*Верабейка не сее, не жне,
а зярніткі дзяяўбе*

Каля помніка найжывейшаму з жывых, бронзавому правадыру мяне запыніе дзіўны дзяцюк. Дзве палатняныя торбы перакінутыя праз плячо, а світка-самашкайка падперазаная вяроўкай, у чорных гамах з чырвонымі кантамі.

Ці не з Гарадзішчаў хадок? Па гамах бачна. Мой бацька Андрэй такія ж гамалёны майстраваў, а ён жа — найлепшия спец па гамах на Случчыне. У канцы пяцідзесятых да яго па файнія гамы на Слуцак, дужа хадавыя на той час, чорныя з чырвонымі кантамі, прыядзялі аж з Украіны.

— Адкуль, дзядзька, усталіцу? Праўду шукаеце там, дзе яе даўно няма?

— З Гарадзішчаў, што пад Слуцакам, — адказвае стары, дзівячысі. — Лоўка вы па вясковаму гаворыце. Выхаваны, апрануты па-гарадскому, а, бачыще...

— Што ў вас за клопат, дзядзька? — пытается ў хадака, асцярожна дакранаючыся да дзядзькава торбы.

— Вой, братачка, — адказвае, — праўду шукаю, а яна, як сабака, збягае і за хлявом хаваецца. Выперся ў горад, каб патрапіць да начальніка, які вясковым людзям пенсійны рубельчык накідае. Мне ж тae пенсіі даюць столькі, што ў жмені нябачна. У родным калгасе, які «Кромаль» зваўся, за жыццё так знасіўся, што і расточкам паменеў. Цэлы дзень савоюся, праўды шукаю. Мяне ў каршэль не гоняш, а даліката падвядуць пад дзвёры, увалхнуць у пакойчык, а самі ходу. Скразь вумныя кабеты сядзяць, гладкія, чыста ўбранныя і ўсе над паперкамі вочы слепіць. А мужыкі сур'ёзныя, дзелавітые, што міністры. Бачыш, колькі разумных, а я ўсё жыццё ў гамах хаджу. І бацька ў іх красаваўся, і маці, і бабця. Ватоўка і гамы — уся і радасць...

Дзядзька весела, з гумарам, апавядываў пра свой бясконцы шпацир па казённаму дому, дзе бабкарасценніх, што кураслепу ў полі. І кожнай дай на добрыя валёнкі, паддзёўку цёплую.

Я спрабую нешта сказаць-прайсці, але ў гэтым тлуме я і сам бездапаможны.

Дзядзька зірнуў на вераб'ёў, што ўсцеліся на кумпал бронзавага Ілічіча, весела прагаварыў:

— Верабей, як і гладкія цёткі ў казённым доме, не сее, не жне, а лепшыя зярніткі дзяяўбе.

У жыцці многа дарог да шчасця

Пад такім рамантычна-аптымістычным «гучаннем» праходзіла вечарына ў

УРОК

РЫЦАРЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА

Уладзімір АРЛОУ

Уладзімір Арлоу падрыхтаваў да друку новае выданне сваёй вядомай кніжкі гістарычных апавяданняў для дзяцей «Адкуль наш род». Зборнік павялічыўся на цэле ХХ стагоддзе і ў трэ разы «распаўнену». Новыя апавяданні напісаны і пра падзеі дауніх вякоў. Пропануем юным чытачам разам з аўтарам пагартаць старонкі будучай кнігі.

Шляхта

Вы ўжо ведаецце, што знатныя роды ў нашай дзяржаве зваліся шляхтай. Да шляхты належалі кожныя дзесяць—дванаццаць саста жыхароў Вялікага Княства Літоўскага. Гэта вельмі вялікая частка насельніцтва. У суседніх Ресеi, Аўстрыі і Пруссіі знатных людзей, якіх яшчэ называлі дваранамі, было ў дзесяць разоў меней — толькі адзін чалавек з сотні.

Шляхта валодала зямлём і сялянамі і карысталася надзвычай шырокімі правамі. Шляхцічы былі вольнымі людзьмі. Яны вызваліліся ад усялякіх плацяжоў са сваіх уладанняў, маглі купляць, прадаваць і дарыць зямлю. Любы шляхціч меў права свабодна выехаць за мяжу. Шляхта судзіла сялянаў, а ейныя справы мог разглядаць толькі адмысловы шляхецкі суд.

З біраючыся на мясцовыя з'езды-соймікі і на агульна-дзяржаўны Сойм, шляхта ўдзельнічала ў кіраванні краінаю. Якраз яна выбірала вялікага князя, а таксама ўсіх суддзяў, у тым ліку і самага галоўнага — Трыбунала Вялікага Княства.

Найважнейшым абавязкам ліцвінскай шляхты была абарона Айчыны. Але шляхта не толькі ваявала. Яна давала дзяржаве палітычных і рэлігійных дзеячаў, вучоных, пісьменнікаў і асветнікаў.

Пра што кажуць гербы

Кожны шляхецкі род ганаўся сваім гербам.

Герб заўсёды меў назуву і сведчыў пра вольнасць і незалежнасць гаспадара. Па гербе можна было вызначыць паходжанне і сваяцкія сувязі яго ўладальніка.

Разглядаць шляхецкія гербы вельмі цікава. На іх можна сустрэць выявы самых розных знакаў, рэчаў, раслін, жывёлаў і птушак. На гербе «Любіч», якім карысталіся больш за 500 родаў, мы бачым падкову з двума крыжамі. На гербе «Дарагаслаў» змешчаная страла. З герба ма-гутнага магнацкага рода Радзівілаў глядзіць чорны арол.

Кожная выява на гербе мае сэнс. Каб дакладна зразумець, што азначае той альбо іншы герб, трэба ведаць навуку геральдыку. Яна дапамагае пазбегнуць

смешных памылак. Да прыкладу, на гербах нярэдка сустракаюцца бараны і казлы. Нехта можа падумати, што ўладальнікі гэтых гербіў былі неразумныя або ўпарыя. А геральдыка кажа, што дзве гэтых жывёліны — вельмі паважаныя, бо яны азначаюць кіраўнікоў статка. Герб з такой выявай паказвае, што ягоны гаспадар — правадыр, які ідзе наперадзе і вядзе за сабою іншых.

Шляхта шанавала гербы, бо яны нагадвалі аб продках ды іхніх славных справах і перамогах.

Абаронцы дзяржавы

З шляхцічаў складалася аснова нашага войска. Паводле закона на вайну ішлі ўсе мужчыны, што мелі зямлю.

Магнаты, якім належалі велізарныя зямельныя абшары і тысячы сялянаў, ішлі ваяваць пад уласнымі сцягамі-харугвамі на чале вялікіх аддзелаў з баяраў і слугаў. Да прыкладу, у 1528 годзе князь Юрай Алелькавіч Слуцкі пасылаў у войска 433 кавалеристы, а князь Канстанцін Астрожскі — 426. Дробны шляхціч, у якога не было сялянаў, цалаваў жонку з дзецьмі і выпраўляўся ваяваць сам.

Галоўная роля ў войску адводзілася кавалеріі. Яна дзялілася на капейнікаў і стральцоў. Капейнікі мелі дужэйшых коней і цяжкую зброю для блізкага бою. Стральцы на лёгкіх хуткіх конях стралілі па ворагу здалёк.

Каманду над злучанымі збройнымі сіламі дзяржавы прымаў гетман. Існавалі пасады вялікага (найвышэйшага) і палівога гетмана.

У мірны час баявым станам рабіліся пушчы, палі і лугі, дзе шляхцічы практиковаліся ў коннай яздзе і валоданні зброяй.

Пра падрыхтоўку ваяроў-

ліцвінаў пісаў тагачасны паэт Мікола Гусоўскі, з якім мы бліжэй пазнаміміся ў адным з наступных апавяданняў:

Князь наш загадваў ствараць у сваіх уладаннях Лагер ваенны пры кожным паселішчы ў пушчах...

Выган пры вёсцы, і там ад відна да сутоння Носяца коннікі з гіканием цугам па кругу,

Шабляй і стрэламі цэляць у вешкі...

Звычай у коннікаў быў свае лукі і стрэлы Укручваць у клунак з адзежай і гэтак сухімі

Потым выносіць на бераг... Вось рымулы коні,

Пырханне чуеш адно, бачыши вуши ды храпы, А на стырне, упілішыся ў грывы, мільгаюць Конных галовы. Свабоднаю левай рукою

Кожны грабе, памагае каню выбірацца...

рожай конніцай надзейна служылі абаронцам Айчыны алебарды.

У гэтай зброе спалу-

чалі-
ся дзіда,
сякера і крук, прызначаны для сцягвання кавалерыста з каня.

Добра дапамагала ў бітве абуховая зброя: сякеры, кляўцы (баявія молаты для прабівання панцыраў), булавы і баявія цапы — кісцяні.

Апрача кавалеры і пяхоты войска Вялікага Княства славілася артылерый. Гарматныя майстэрні тады называліся людзісарні. У сярэдзіне XVI стагоддзя ў Вільні працавала вядомая ва ўсёй Еўропе людзісарня, дзе за дзень маглі вырабіць 18 гармат, якія стралілі чыгуннымі ядрамі. Яшчэ адна знамітая людзісарня была ў Нясвіжы. Шмат якія нясвіжскія гарматы праславіліся ў бітвах і нават атрымалі імёны.

Мы — ліцвіны!

У Вялікім Княстве Літоўскім, як і ў іншых еўрапейскіх краінах, існавала рыцарства.

Упершыню пра нашых рыцараў гаварылася ў грамаце, якую ў 1387 годзе падпісаў князь Ягайла, які потым стаў польскім каралём.

Беларуское рыцарства на чале з Вітаўтам

Вялікім здабыло себе неўміручу славу пад Грунвальдам. Праз некалькі гадоў да нашага князя прыехалі паслы з Чэхіі. Яны прапанавалі яму стаць чэшскім каралём і браніць іхнюю краіну ад нямецкіх крыжакоў. Вітаўт застаўся на радзіме, але паслаў на падтрымку чэхам 5-тысячнае войска пад камандою свайго племяніка Жыгімonta Карыбутавіча. Беларусы, якіх называлі тады ліцвінамі, ваявалі падзеячымі больш за дзесяць гадоў. І пазней рыцары-ліцвіны шмат разоў перамагалі ворагаў, абараняючы родную зямлю і дапамагаючы суседзям.

Рыцарамі лічыла сябе ўся шляхта.

Правы і абавязкі рыцараў былі падрабязна запісаны ў законах. Правілы рыцарскіх паводзінаў передаваліся ў шляхецкіх сем'ях ад бацькоў сынам. Рыцары мусілі заўсёды паказваць сілу, мужнасць і розум. Але не для таго, каб прости выхваляцца імі, а каб бараніць слабых, шанаваць

жанчын, падтрымліваць царкву. Разам з тым з юных гадоў рыцар не забываў пра адукацыю і науку.

Дзеля прымнажэння славы рыцар мог зрабіць падарожжа

ў любую, апрача непрыяцельскай, краіну. Закутых у панцыры ваяроў з берагоў Дзвіны, Днепра і Нёмана бачылі пры дварах уладароў розных дзяржаваў.

Добра спраўлящца са шматлікімі нялёткімі аваўязкамі рыцар мог толькі тады, калі старавна клапаціцца пра ўзбраенне. Закон забараняў ваярам мянюща конямі і зброяй, каб лепей паказаць сябе на гетманскім вайсковым аглядзе. Махляроў сурова каралі.

Рыцарскія правілы не дазвалялі паражанцаў праціўніка ззаду. Пячатка ганьбы чакала таго, хто конны забіў пешага або ўзброены — бязбройнага. Здрада і баязлівасць клалі вечнае кляймо не толькі на ваяра, але і на ягоных нашчадкаў.

Кожны рыцар з дзяйснай поўзвігі дзеля гонару Айчыны і дамы свайго сэрца. У кагосці гэта была кахрана дзяйчына ці жонка, у кагосці мачі або сястра. Недзе ў Полацку, Вільні, Нясвіжы ці Горадні дама чакала, калі яе рыцар вернеца з вайны ці далёкай вандроўкі. Але гаварыць пра сыноў, братоў ці кахраных старалісціх няшмат. Спрадвеку жанчыны ў Беларусі верылі, што, калі мужчына ваюе, нельга называць ягонае імя ўголас, бо тады ён можа неспадзявана азірнуцца і трапіць пад варожы ўдар...

Хто мацнейшы?

І ў мірныя часы рыцары надоўга не развітваліся са зброяй, бавячы час на турнірах.

Турніры, дзе вызначаліся самыя дужкі, хуткі і спрытныя, можна паразіці з цяперашнімі спартыўнымі спаборніцтвамі. Правілы барацьбы былі падобныя ва ўсёй Еўропе, таму кожнае такое спаборніцтва збірала ваяроў з розных краінаў.

На турнір рыцары з'яўляліся за чатыры дні да яго пачатку. Першы вечар адводзіцца святочнай вячэрні і танцам. Назаўтра суддзі аблікоўвалі кандыдатуры ўдзельнікаў. Для гэтага на ўсеагульны агляд выстаўляліся іхнія баявія шаломы і сцягі. Пасля таго, як гучна называлі імя рыцара, кожны з прысутных меў права сказаць сваё слова. Калі пра кандыдата даведваліся нешта нядобрае, ягоны шалом скідавалі на зямлю, і гэты чалавек мусіў вяртацца дахаты.

На трэці дзень рыцары, пакуль што без зброя, прыяджалі на месца спаборніцтваў, якое называлася рысталішчам. Яны ўрачыста прысягайтэ выконваць усе правілы турніру. Уздоўж рысталішча ладзіліся трывуны для гледачоў. За турнірамі, што адбываліся на гарадскім пляцы, можна было за плату назіраць з вокаў блізкіх дамоў. Зродку турнірных гульні праходзілі і ў вялікіх залах палацаў і замкаў.

Дзень спаборніцтваў пачынаўся з того, што рыцары апраналі панцыры. Зброя ўдзельнікаў, найперш дзіды, павінна была мець прыкладна адноўльковую якасць і даўжыню. Коні таксама падбіralіся аднаго росту, каб праціўнікі мелі роўную ўмовы і перамога залежала толькі ад майстэрства.

Спаборнікі выпрабоўвалі сілу і ваярскае ўмельства і камандамі, і сам-насам. Праціўніка трэба было выбіць з сядла альбо збіць на дол разам з канём. Пры гэтым забаранялася калечыць чужога каня, біць ззаду або ніжэй пояса,

нападаць на рыцара са збітым шаломам.

Бывала, што бай зацягваліся да позняга вечара. Але нарэшце трубачы гралі адбой, і на святочнай вячэрні ўручалі ўзнагароды. Праўда, перад гэтым спаборніцтвы яшчэ працягваліся ў выглядзе ўзаёмных застольных жартав. Часам яны былі вясёлыя, а часам маглі і абразіць.

Аднаго разу на турніры ў Вене немцы ўзяліся пацяшацца над тым, што ў рыцараў з Вялікага Княства і Польшчы горшае ўзбраенне. Нехта з нашых запытаўся: «Чаму ж тады вы з добрай зброяй прайграі біту пад Грунвалдам?» Немцы не супакоіліся і для большай крываў працавалі супернікам купіць за ста злотых свайго самага старога і маларослага каня. Ліцвіны з паялкамі заплацілі гроши, а на наступны дзень запрасілі крываўцаў на абед, каб пачастаўцаў свежаю алянінай. Немцы нахвалявалі смажанае мясо, пілі віно і весяліліся. Пры канцы абеду ім на вялікім падносе прынеслі галаву і ногі з капытамі ад іхнія каня. Зразумеўшы, якога «аленя» яны з'елі, нямецкія рыцары скапіліся за мячы, але правілы змусілі іх сесці на месца і прысыромлена заціхнуць.

Такія вось здараўліся тады супроводжаны жарты, аднак і часы былі не лагодныя.

Турніры ў Вільні

Многія ліцвіны, як тады называлі беларусаў, выпраўляліся на спаборніцтвы ў заходнім Еўропейскім дзяржавам і вярталіся адтуль з ўзнагародамі. Замежныя турнірныя кнігі мелі асобныя раздзэлы, прысвечаныя Вялікаму Княству Літоўскому. Там змяшчаліся гербы рыцараў і кароткія аповеды пра здабытый імі перамогі.

У сваю чаргу ваяры з Францыі, Ангельшчыны, Німецчыны, Італіі, Чэхіі, Вугоршчыны (Венгрыі) ды іншых краёў прыязджалі памерацца сіламі ў нашу століцу Вільню. Асабліва часта турніры адбываліся ў нас у XVI стагоддзі, калі вялікім князем быў Жыгімонт Аўгуст. Некалькі тысяч гладачоў бачылі ў 1546 годзе бой, у якім сышліся ліцвін Габрыэль Тарла і прускі рыцар Лягендорф. Доўгое і зацягае адзіноборства выйграў, хоць і быў паранены, наш зямляк.

Праз год на вялікія рыцарскія спаборніцтвы ў Вільню з'ехаліся рыцары з дзесяці краінаў. Апрача ваярскіх двубою турнірнікі бралі прыступам «пацешны» драўляны замак. На рысталішча выходзіў і перамагаў сам гаспадар Жыгімонт Аўгуст. Але найбольш запомнілася віленчукам і гасцям, які, надзеўшы панцыр, у жартавыя бой адразу з двума рыцарамі ўступіла ліцвінка Зоська Доўгая, якую ўся Вільні паважала за спрыт і весялосць. Ваяры-мужчыны крыху разгубіліся. Зоська тым часам нядрэнна ўпраўлялася з дзідаю, і судзі пад рогат прысутных абавязцілі кабету мацнейшай.

Самым доўгачаканым момантам было ганараванне найлепшых рыцараў. Калісьці пераможца проста забіраў сабе каня і зброю суперніка. Потым з'явіліся іншыя ўзнагароды: срэбны панцыр, меч з залатой рукавяткай, залаты рыцарскі пас і такія са мія астрогі-шпоры.

Прызы прысуджалаіся і тым рыцарам, якія найдаўжэй прат-

Нашчадкі сарматаў

Шляхта Вялікага Княства Літоўскага лічыла сябе нашчадкамі вялікіх князяў, вольнага і ўдачлівага народа — сарматаў. Калісьці сарматы валодалі велізарнымі єўрапейскімі аблікамі і кідалі выклік магутнаму Рыму. Паступова шляхцічы пачалі называць сябе сарматамі, і ў выніку два гэтыя слова сталі азначаць адно і тое ж.

Бацька выхоўваў сыноў у «сарматкіх» звычаях. З малых гадоў шляхціч-ліцвін ведаў, што найдражайшыя ягонае багацце — конь і шабля.

У мірны час шабля вісела на сцяне ў гаспадаравай спальні, але доўга ніколі не адпачывала. Сармат мусіў перадаць сынам не толькі зброю, але і ўласныя сакрэты абыходжання з ёю.

Не менш, чым за зброяй, сарматы сарматы са счытамі за сваімі параднымі адзенем. Яго ўпрыгожвалі перламі, золатам, фурнітурой гарнастая. У модзе быті накідкі са шкураў драпежных звяроў: вяўкоў, рысі, мяшведзяў. Яны падкрэслівалі ваяўнічасць і сілу гаспадара. «Сарматкі» кашулі, каптаны ды іншыя адзенне шылі з дарагіх і яркіх тканін пурпурога, блакітнага, жоўтага і зялёнага колераў. Багатыя і пашытыя з добрым густам уборы паслоў Вялікага Княства ўражвалі прыдворных усёй Еўропы.

Але галоўнае было не адзенне, а то, што шляхцічы-сарматы сапраўды вызначаліся рыцарскімі паводзінамі і адданасцю роднай зямлі. Сваім дэвізам яны абрали слова: «Жыщё — Айчынене, гонар — нікому!»

І праз стагоддзі нашыя шляхцічы захавалі добрыя даўнія традыцыі. Некаторыя памылкова называюць шляхту былога Вялікага Княства Літоўскага польскай. Напраўда ж яна, хоць і карысталася пазней польскай мовай, ніколі не захоплівалася гэтай зямлі, а наадварот, заўсёды бараніла яе ад ворагаў, паўставала супроты акупантаў, добра ведала мову і звычай продкаў. Якраз з беларускай шляхты выйшлі паўстанцкія правадыры, палітыкі, культурныя дзеячы XIX — пачатку XX стагоддзяў.

Сёння нашыя працадзедаў-сарматы ўжо ўявіць дзяячы, памятуючы старадаўнім партрэтам. Іх вы пабачыце, калі прыйдзенце на экспкурсію ў нацыянальныя гістарычныя і мастацкі музеі Беларусі.

«Срэбны Адзінарог» і «Жалезны Воўк»

Звычай, правілы і забавы рыцараў Вялікага Княства не забытыя і ў наш час. Іх зберагае моладзь з рыцарскіх клубаў. Толькі ў Менску такіх клубаў блізу пятнаццаці, а ва ўсёй Беларусі — некалькі дзесяткаў.

Цяперашнія рыцары маюць майстэрні, дзе вырабляюць сабе баявы рыштунак, за які не сорамна было бы і пяць стагоддзяў таму. Дзяўчата ў шылоцца паводле даўніх узоруў сукенкі, развучваючы танцы, якія выконвалі іхнія прабабулі ў палацах Вітаўта і Жыгімента Аўгуста.

Юнакі з беларускіх рыцарскіх клубаў штогод заваёўваюць ўзнагароды на святкаванні Грунвалдской перамогі ды іншых сучасных турніраў. У розных краінах ведаюць пра менскія клубы «Ордэн Паўночнага Храма», «Срэбны Адзінарог», «Рыцары Вялікага

Княства», пра палачанаў і навапалачанаў з «Жалезнага Ваўка» і «Чорнага Войны», магілеўцаў з «Барысфену».

У Менску праходзіць фест старадаўнія культуры «Белы замак». Разам з рыцарскімі баямі ў яго праграме — спаборніцтвы лучнікаў і арбалетнікаў, конкурсы сярэднявечных убораў і канцэрты тагачаснай музыкі. На некалькі летніх дзён у рыцарскую століцу ўсёй Усходняй і Цэнтральнай Еўропы ператвараецца наш старожытны Наваградак, які быў першай століцай Вялікага Княства Літоўскага.

Шануючы памяць сваіх генероў, аднаўляючы іх традыцыі, мы кажам свету, што беларусы — еўропейскі народ з багатай гісторыяй.

Пытанні і заданні

1. Што такое шляхта? Якія права мелі шляхцічы?
2. Якая частка нацыянальности Вялікага Княства Літоўскага належала да шляхты?
3. Pra што сведчылі шляхецкія гербы?
4. Што было галоўным абавязкам шляхціча?
5. Раскажыце, як шляхта бараніла дзяржаву.
6. Што вы ведаецце пра падрыхтоўку ваяроў-ліцвінаў?
7. Якой зброяй ваявалі нашыя праціўнікі?
8. З якіх часоў у Беларусі з'явіліся рыцары? У якой славутай бітве яны праславілі сябе ўпершыню?
9. Якія права і абавязкі мелі рыцары? Што ім забаранялася рабіць?
10. Што такое рыцарскі турнір? Як яны ладзіліся?
11. Пасправайце намаляваць рыцараў пад час спаборніцтваў.
12. Раскажыце пра турніры ў нашай старожытнай століцы Вільні.
13. Каго прызнавалі пераможцамі турнірных баёў?
14. Чаму нашая шляхта называла сябе сарматамі? Што вы ведаецце пра іхнія звычайі? Які дэвіз мелі сарматы?
15. Спытайце ў бацькоў, ці належыце вы да шляхецкага роду. Няхай яны раскажуць вам пра знакамітых продкаў, нават калі тыя і не былі шляхцічамі.
16. Калі вашыя продкі былі шляхцічамі, даведайцеся пра іх гербы і намаляйце іх.
17. Чым займаюцца сучасныя рыцары? Ці ёсць у вашым горадзе рыцарскі клуб?

ЗАПІСЫ

УГАСЦЯХ УБРАТОЎ СЛАВЕНЦАЎ

Ніл ГЛЕВІЧ

1966

...У Любляне — падземны пераход да вакзала з пущай — такі, як і ў Мінску, толькі наш прыгажэйшы. Здаў я куфар у «гардэробу», узяў на руку плашч (дождж перастаў, праўда) і пайшоў. Пайшоў у ноч, у незнаёмую ноч у незнаёмым горадзе. Пачатак адзінаццатай. Знаю, што за хадзе гарады ўкладаюцца спаць раней, чым у нас. Якісь студэнт (па выглядзу) правёў мяне да аўтобуснай «станцыі» (не проста паказаў, а вельмі ахвотна правёў) і растлумачыў, як дабрацца да «філозофскай факультэтэй».

...Вось і гарадок з некалькіх карпусоў: яшчэ гараць сям-там агні. Знаходзім корпус № 3, заходзім, праважаты (я ўжо ведаю, што яго зваць Барыс Рэбернік) тлумачыць дзяжурным студэнтам, што я і што я. Гляджу — студэнты без энтузізму выслушалі і як бы трохі разгубіліся. Ладуло іх фразы і разумею, што ў спіску такога, на жаль, няма, — спісак ужо ў іх руках, яны глядзяць адзін і другі раз і зноў паўтараюць, што ў спіску з «Савецкай звязы» ніхто не значыцца. Вось табе, бабулька, і Юр'еў дзен! Здароў табе! Ляцеў, спяшаўся за тысячы вёрстай, а выходзіць — асадзі назад! Нават у спіску няма! Гляджу сам спісак, мільгаюць адресы: Praha, Hamburh, Italia, Budapest...! Мінска няма. «Што ж будзем рабіць? — усміхаюся ім. Чую: праваднік лапоча «ютро, ютро», значыць — разбяръщеся заўтра, а цяпер прымайце чалавека, каб адпачыць з дарогі. Так нарэшце апынуўся ў студэнцкім ложку ў чистых простынях вялікі змагар за славянскае пабрацімства. Сон, не гледзячы на няпэўнасць і пераходы хвалеванні, быў надзвін смачны і моцны.

18.VII. А восьмай раніцы ўжо быў на факультэце... Уступнае слова рабіў пісьменнік Божыдар Борко, які на перапынку ўзяў у мяне «ЛіМ» з перакладам і сказаў, што дасць аб гэтым інфармацію ў газэце «Delo» (галоўны ўрадавы орган Славеніі). Усе выкладчыкі сустрэлі мае пераклады надзвычай радасна — з акцэнтацый на вялікай павазе, якую нібыта я гэтым самым аказаў Славеніі. Відаць, што людзі вельмі даражанаць на дробным фактам зацікаўленасці іх культуры і працай дзеля яе папулярызацыі.

20.VII. І сёння ўсе гадзіны правёў з намі Ёжэ Тапарышч — надзвычай сімпатычны чалавек і фанатычна закаханы ў роднае слова вучоны. А потым пайшлі на экспкурсію ў бібліятэку — Нацыянальную і ўніверсітэцкую адначасова (так і называеца «Narodna in univerzitetna knjiznica»). Бібліятэка — выдатная. Кніг — каля мільёна. Залы — дзе — невялікія — толькі для вучоных, для працы навуковай, а не для масавага карыстання мас-

тацкай літаратурай, «чыталкі» такой, як у нашай Ленінцы, няма. Для масавага чытача ёсць дзясяткі іншых бібліятэк. Дарэчы, у Люблянскім універсітэце кожны факультэт і нават аддзяленне маюць сваю бібліятэку — так, напрыклад, у аддзяленні славянскіх моў і літаратур бібліятэка на 35 000 тамоў (!), на гістарычным аддзяленні — на 16000.

Дырэктар бібліятэкі — прафесар Яро (Яраслаў) Долар — абвадзіў па залах, паказаў картатэкі (каталогі), расказаў гісторыю бібліятэкі. Доктар Бранко Берчыч пазнайміў з аддзелам рукапісаў. Вось тут я і ахнуў: пад шклом агромністайкай кніга з кірьлічным пісьмом на пергаменце, а ўнізе подпіс: Супрасльскі летапіс. Арыгінал XI стагоддзя! Арыгінал (частка, сказаў Берчыч, 112 старонак) славутага беларускага летапісу! Сюды трапіла гэтая бясцэнна рэліквія з Варшавы — ад каго і калі — пакуль не выясвлена. Цікава, ці ведаюць у нас аб гэтым? Ці зроблена копія?

29.VII. ...У 6 гадзін заехаў па мяне Янез, узяў каля «суніверзы» француза Костаню Дзілізера і павёз нас у Саюз пісьменнікаў. Там ужо былі Віцязяслаў Хечка і Яраслаў Панэк — першакурснік з Прагі, амаль дасканала ведае славенскую. (Зацікавіў я яго — пазней засталом — Беларуссю, сказаў, будзе вывучаць беларускую мову)...

Гаварыл ўсе мы і многія з гаспадароў — аб тым, як лепш мацаўцаць контакты і пропагандаваць славенішчыну за мяжой. Госці тут жа выступілі па тэлебачанні — без падрыхтоўкі. Я прачытаў пераклад з Міле Клопчыча («Тры жаданні дзіцяці»). Былі канкрэтныя пропановы з абудвух бакоў... Сказаў, будуць падбіраць кандыдатуру, хто б зацікавіўся беларускай пазэй і стаў перакладаць яе на славенскую мову. Калі я сказаў, што хачу падрыхтаваць антalogию славенскай пазэй — прагучалі воглескі.

На афіцыйнай частцы адбылася сяброўская вічэра — з віном і гарачай закускай. Гаварыл на тэмы міжнацыянальных адносін.

Владо Хаб'ян сказаў: «Калі б нас было столькі, колькі вас, мы бы захапілі сабе яшчэ палавіну Еўропы, а не толькі вярнулі Трыест. Мы бы таго не падарылі і аднаго дня — каб школы ды працавалі не на роднай мове. Або іншыя туты. Мы ўжо даблісці і мытню перавялі на славенскую. Хто бы ні працаваў на мытні — серб, македонец — павінен умець гаварыць па славенску. Мы заявілі, што іншай парушаецца Канстытуцыя». Слухаў я гэтага чалавека і бачыў, што з такім людзьмі сапраўды жартаваць нельга.

1973

Веласіпедыстаў на вуліцы стала ў сто разоў менш — машын у сто разоў больш, за 7 гадоў, як я не быў тут. Зусім не тая Любляна.

I ў некалі ціхай Любляне ужо ад машын не дыхнуць...

Думаю: чым можа «ўязць» маленькі колькасна народ, малая нацыя? Вядома, не размахам індустрыяльнага будаўніцтва, не маштабамі матэрыяльной вытворчасці, тым больш — не ваеннай сілай. Можа ўзяць — толькі культурай. Толькі высокім уздоўнем бытавой і духоўнай культуры. «У культуры няма вялікіх і малых нарадаў» (Георгі Дзімітров). Малы народ, калі ён мае вялікую культуру, прымусіць паважаць сябе і лічыцца з ім. Але для гэтага трэба дабаць пра нацыянальную культуру, трэба ўмець падаць яе, паказаць свету, ганарыцца ёй. Славенцы гэтага разумеюць. Іх бытавая культура — нам яшчэ да такой далёка. Пераход вуліцы і ўваход у аўтобус — адсюль яна пачынаецца. Харчоўні! Калі мы дажывем да такой культуры кухні — тады будзе пара гаварыць аб культуре наогул.

Нават пісаць няўмі: ні ў адным рэстаране Мінску ці Маскве не ёў такіх смачных страў (свежых, гарачых, прыпраўленых), як тут — у сталовай-самаабслужы, — з той жа самай бульбы, мяса і зеляніны. А салаты! А сокі! Культура кухні... Ну, а культура гандлю? Тут толькі горка ўсміхнешся, успомніўшы наш гандаль...

Калі хто скажа, што Югаславія бедная краіна — не верце! Не ведаю, як у іншых рэспубліках, а ў Славеніі — завалы мясных прадуктаў выдатнай якасці і смакавы; калбас і іншых вырабаў са свінінай і гавядзінай — трашчаны магазіны. А магазін — безліч. І блізка нічога падобнага на чаргу. Ні разу не бачыў чаргі — ні ў якім магазіне! Думаю: які сабекошт магазіна? Як не вылятаюць у трубу? Здаецца ж, мала пакупнікоў: ну, што за мясны магазін, калі ў ім зредку паявіцца адзін чалавек? I вось жа — тысячы магазініў (у горадзе каля 200 тысяч жыхароў)...

Люблянскія кнігарні — разбягаюцца вочы! Такое багацце і яркасць афармлення. Бадай — ніводнай кнігі ў шэрай, бляклай, сумнай апратцы! Такой яркасці, стракатасці вокладак зроду не бачыў. I зноў — культура. На гэты раз — культура выдання, культура афармлення, за якой — павага да чытача. Толькі дзівішся: якая папера! Які матэрыял на вокладку! Што праўда, кнігі дарагія — дык жа ёсць за што плаціць. Каму трэба — купіць. Каму не трэба — дарам не возьме. Зрэшты, дарагавізна залежыць ад характару выдання. Ёсць і адносна танныя.

Прыглядаюцца да людзей, да іх твараў: вельмі лёгка прыняць за беларусаў (толькі — вопрекі, асабліва ў жанчын — розніца). Жанчыны — у стаўм веку — амаль усе мажнныя, ва ўсяком разе — не худэцкія; твары простыя, валасы — большасцю цёмна-русыя, шатэнны, ёсць многа зусім русых. Але ў аблічах нічога «турэцкага» — як у балгар або сербаў, мяккасць і дабрыня на тварах, у вачах. У кампаніі вельмі вясёлыя, любяць жартаваць і пець. Песні — не скажу, каб надтаго багатыя і разнастайныя, пераважна — шлягернага тыпу, на аўстрыйскі (цірольскі) лад (ва ўсяком разе — усе тыя, што я чую). Не заўважыў багацця мелодый, шырыні, распевы, багацця рытмаў і інтанацый, як у беларускіх.

Калі горы не вельмі высокія — як у Карпатах, як тут, у Славеніі — гэта надта прыгожа. Усе горы пакрыты лесам, а сям-там на схіле — на чорным фоне лесу — белы храм Божы (касцёл — у бляску вечаровага сонца).

Ехалі пераважна далінамі паўз рэчкі і рачачкі — неглыбокія, па каменіах перакатваюцца, журчачы, а паабапал — камень, зарослы мохам, стромы — у кустоў і дрэвах. Хараство незвычайнае.

Малыя гарадкі — як насы мясцікі, але — каменныя. Асаблівая прывабнасць іх — у стыку сяля і горада. У іх жыве дух сяля, увесы поўніт — сельскі (горады, куры, сакі, азяроды з сенам — «казольцы»), і ў той жа час — нешта ад горада: плошча, лавачкі (крамкі), рэстараны... Падобна і ў Балгары.

Глядзеў рукапісы і інканабулы ў нацыянальной бібліятэцы (яна ж — універсітэцкая). Супрасльскі летапіс. Выданні часу вайны: «Славенскі веснік» — антыфашисты

часопіс, на шклографе, май 1941 г. «Хто вінават? Вінават імперыялізм... Зборнік Бора — і на шклографе і з друкарні (1942). Рукапісы (арыгіналы) Прэшэрна, Ашкера, Леўстыка, Грэгорыча, Жуланчыча, Цанкара і іншых. Святыні. Дух святасці ва ўсёй бібліятэцы. У феадалізму — арыгінальныя блюст Цанкара. Будынак арыгінальны. Масіўныя калоны ўздоўж лесвіцы. Мармур, пёмы мармур. Цішыня. На вякі ўсё разлічана.

Сустрэча ў Саюзе пісьменнікаў. Былі: Антон Ингаліч (стары, гадоў 70), Бажыдар Борка (журналіст, гадоў 70), Яро Далар, Франц Філіпіч, Дане Зайц, Тоне Паўчэк. Былі і насы з «суніверзы» Зор, Мацяж і Логарава. Чытаў свае пераклады. Прынялі з аплаўдисментамі. Размова была крыху дзяжурнай. Тым не менш. Вельмі зацікавіў іх Быкаў. Сёлета выходзіц зборнік яго аповесці, на наступны год, сказаў, «заплануем» зноў. Зрэшты, «заплануем» — не тое слова. Нічога там не плануецца. Цікавае, вартае — з іх пункту гледжання — ідзе з ходу.

Слухаў выступленне мужчынскага актэту. Выдатны ансамбль! Вельмі высокі прафесіянальны ўзровень, хаця — кожны з іх дзесяці перакладаў (у школе і г. д.).

На просьбу Мікіты Хрушчова: «Ну, а что-нибудь русское, из старых народных песен?» — узялі ды гакнулі: «Жило двенадцать разбойников, их атаман Кудияр». Не па нутру прыйшлося Хрушчову. Расказываюць са смехам аб гэтым у Славеніі...

Уважлівасць да рускіх (савецкіх) выключная. Нават маскоўскім студэнткам (дзесяцічлінам) аказана столькі ўвагі, як нікім з іншых краін.

Развітанне было вельмі сардэчным. Каб адvezці на вакзал, заехаў за намі, савецкім, у гасцініцу: прафесар Логар, дырэктар семінара Кмецл, Якапін і Зор. Усе былі на вакзале. Кожны ўручыў гасцініцы. Кмецл — па цэлай торбе яды на дарогу. А мне — сюрприз: на вакзал прыйшоў пабачыцца са мной Цырыл Космач! Абніў мяне. Нашы абалдзелі: ён — жывы класік, амбітны, але яны былі на вакзале. Космач толькі што прыляцеў са Скандинавіі (быў там разам з Марцінкявічам і Міхалковым). Пачуў, што я ў Славеніі і што ад'яджаю, і — на вакзал. Цягнік спазняўся, і мы пайшлі ў рэстаран, пасядзіце за півам. Сумленны, сапраўдны мастак слова. Думка Космача пра выданне кніг у Славеніі: «Вялікія дзяржавы могуць дазволіць сабе выданні, якія прачытаюць у цягніку і выкінуў. Мы — не. Хоць дарагія — але каб гэта было мастацтва. Да ўсіх речай — у нас такі падыход. Но — чым можа ўзяць колькасна малы народ? Узроўнем культуры. Вышынёй духа».

Мудра — для ўсіх і на ўсе часы.

1973